

Међународна конференција

КЉУЧНА ПИТАЊА ТРАНЗИЦИЈЕ У КУЛТУРИ

Београд, 22-23. фебруар 2002.

ПОЗДРАВНА РЕЧ

Бранислав Лечић, министар културе Републике Србије (5-6)

КЉУЧНА ПИТАЊА ТРАНЗИЦИЈЕ У КУЛТУРИ СРБИЈЕ

Модератор сесије: Бранислава Анђелковић, директор Музеја савремене уметности у Београду

Јован Деспотовић, помоћник министра културе Републике Србије

Александра Јовићевић, помоћник министра културе Републике Србије

МОДЕЛ КУЛТУРНЕ ПОЛИТИКЕ

Модератор сесије: Бранислава Анђелковић, директор Музеја савремене уметности у Београду

Јон Карамитру, Букурешт, ранији министар културе Румуније: *Румунско искуство - модел културне политике и реформе (на енглеском)*

Петер Инкеи, директор Будимпештанске опсерваторије: *Мађарско искуство у примени нордијског модела културне политике после промене владе*

Борут Шукље, амбасадор Републике Словеније у СРЈ, ранији министар културе: *Словеначко искуство*

Критички слушаоци: Весна Ђукић-Дојчиновић, директор Завода за проучавање културног развика,

Бранимир Стојковић, ванредни професор Факултета политичких наука, Београд

ИНСТРУМЕНТИ КУЛТУРНЕ ПОЛИТИКЕ

Модератор сесије: Ивана Стефановић, уметнички директор БЕМУС-а

Казимир Криштофек, научни истраживач Института за културу, Варшава: *Децентрализација - пољско искуство (на енглеском)*

Сергеј Зуев, декан социјалних и економских студија Факултета за менаџмент у култури, Москва: *Регионализација - искуство Руске Федерације (на енглеском)*

Лидиа Варбанова, директор "Arts and Culture Network", Институт за отворено друштво, Будимпешта: *Приватизација - глобална искуства (на енглеском)*

Критички слушаоци: Драган Срећков, помоћник секретара за културу Војводине, Нови Сад, Светлана Стојановић, заменик председника Одбора за културу и информисање Скупштине Републике Србије, Београд

ЛЕГИСЛАТИВА

Модератор сесије: Зоран Хамовић, издавач, директор издавачке куће ЦЛИО

Ина Марчулионте, заменик министра културе, Вилниус: *Легислатива - литванско искуство*

Критички слушаоци: Новица Антић, секретар Министарства културе, Слободан Марковић, професор Правног факултета и Факултета драмских уметности, Београд

Корина Сутеу, Асоцијација ECUMEST, Амстердам: *Програм "Policies for Culture"*

ПИТАЊА И ОДГОВОРИ (ДИСКУСИЈА)

Модератор сесије: Ирина Суботић, председник Управног одбора Народног музеја, Београд

23. фебруар

МЕЂУНАРОДНИ АСПЕКТИ КУЛТУРНЕ ПОЛИТИКЕ

Модератор сесије: Сретен Угричић, управник Народне библиотеке Србије

Александра Јоксимовић, помоћник министра иностраних послова Савезне Републике Југославије

Франц Морак, државни секретар за уметност и медије, Беч: *Повезивање Истока и Запада - аустријско искуство*

Хервиг Кемпф, директор Гете института у Београду и представник Пакта за стабилност у Југославији

ЗАВРШНА РАСПРАВА

Јован Деспотовић, Александра Јовићевић, помоћници министра културе Републике Србије

Новица Антић, секретар Министарства културе

Модератор завршне расправе:

Милена Драгићевић-Шешић, ректор Универзитета уметности

ПОЗДРАВНА РЕЧ

Бранислав Лечић, Министар културе Републике Србије

Драга господо, драги пријетељи !

Оно што је за нас најзначајније у овом тренутку јесте визија будућег рада Министарства културе, које пролази кроз велики број искушења и препрека. Стога, разматрање дискусија и евалуација културне политике коју смо водили до сада од стране вас, истакнутих експерата и научних радника који представљају различите области у култури а који су присутни данас, од непроцењивог је значаја. Могу с лакоћом да кажем да историјске везе које постоје међу земљама које ви представљате, данас, овде, још више појачавају осећај културног сродства које се заснива на заједничким вредностима и сличним моделима друштвеног развоја. Ови заједнички афинитети служе као камен-темељац наше сарадње. Наравно да сам веома свестан да је пред нама још увек дуг пут. Стога ћемо данас и сутра бити отворени за све ваше сугестије, савете, па чак и формуле како да преживимо наредни период и омогућимо нормално функционисање свих делатности у области наше културе.

Морам да признам да ова конференција за нас представља први организовани, систематски преглед свих области културе и културне политике у земљама које су прошле кроз сличан период транзиције, кроз који Република Србија пролази већ више од годину дана и који је потребно размотрити, евалуирати у светлу нових услова у којима се формира. Ово је сигурно тачно ако се зна да не постоји никакав континуитет с културном политиком претходних епоха и то најмање из два разлога: први, дошло је до потпуне промене друштвеног и политичког устројства, и други, процес транзиције у Србији један је од најсложенијих процеса у Европи. Сами знате шта нам се све догодило и на који начин смо успели из свега да изађемо и да каснимо десет година за тим процесима, генерално гледајући, па се самим тим и разликујемо. Не само што морамо да поставимо нашу културу на ноге, већ је потребно да хармонизујемо све наше законе и културну политику с културном политиком и законима Савета Европе и Европске уније.

Ова конференција, такође, означава почетак рада на великом броју пројеката, читавом низу нових закона о културним добрима, кинематографији, позоришту, издаваштву, формирању Националног фонда за кинематографију и као најзначајније - агенције за културни развој. Они представљају само прве кораке системских промена до којих је дошло у нашој културној политици и заснивају се на одређеним приоритетима у самој култури, односно, настали су као резултат директне сарадње са професионалцима из одређених области. Као резултат специфичних потреба и мера створених да инаугуришу нову и динамичнију фазу културне политике с великим нагласком на децентрализацију, приватизацију, регионалну и међународну сарадњу, мултикултуралност, развој културних индустрија и туризма и приватног предузетништва у области културе, као и јачање подршке већој и бољој афирмацији професионалних уметника.

С друге стране, присуство стручњака из различитих области у култури, који су већ искусили проблеме транзиције у својим земљама и њихов критички поглед на развој културне политике у Србји, заслужују нашу посебну пажњу у контексту нових процеса евалуације која се заснива на успостављању чврсте базе за стварање нове културне политике и њен развој који ће омогућити пун културни живот нације. Често имам обичај да кажем да је у ствари последица свега онога што нам се дешавало, недостатак културе. Да смо били на том друштвеном нивоу културни као народ, да смо уважавали све процесе у култури, да смо уважавали своје институције и да је култура била саставни сегмент нашег живота, свакако не бисмо све то доживели. И ако бисмо доживели, вероватно бисмо раније изашли из свега.

После годину дана рада у Министарству културе, сматрам да је завршена прва фаза нашег рада која је, мање-више, била болна због затеченог хаоса и проблема у култури и борили смо се да из тог хаоса изађемо и успоставимо почетак систематизације и реда. Нема сумње да ће Министарство културе, имајући у виду нову културну политику, имати у виду три главна циља:

1. Србија, која својим географским положајем припада европским регионима њиховим културама, као што су Југоисточна Европа, Балкан, Медитеран, затим централна Европа.
2. Подршку савременој уметности у култури
3. Очување споменика културе и културне баштине, с посебним акцентом на оне делове где је култура, тј. где су споменици културе разорени. У овом случају, на првом месту је - Косово.

Сада смо спремни да се суочимо с новом фазом нашег рада која представља почетак нове културне политике. Стога сам дубоко уверен да је ова конференција дошла у прави час или, прецизније, у идеално време за могућу промену, тј. за могућу примену ова три циља. Упркос томе што тек треба да започнемо да радимо заједно, ипак користим ову прилику да се унапред захвалим свима који су дошли и онима који ће уложити и уложили су напор да поделе своје искуство с нама.

Хвала вам.

Јован Деспотовић

помоћник министра културе Републике Србије

Желео бих да се уваженим гостима извиним у име господина премијера који није могао да дође јер је болестан.

Мислим да је природно да почнемо с једним погледом изнутра, да врло кратко у задатом временском термину дамо преглед онога што већ годину дана ради Министарство културе.

Дакле, отприлике годину дана је прошло од када је функционално постављен садашњи тим на врху државне пирамиде у области креирања и вођења културне политике. Нешто дужи временски период протекао је од познатог саветовања Културна политика и културна продукција у Србији, одржаног 24. и 25. новембра 2000. Дакле, тај скуп је умногоме генерисао будућа збивања у Министарству културе али и у институционалном културном систему ван Министарства културе, а кратак резиме, од тада до ове конференције, упућује на неколико могућих закључака за које се надам да ће бити инспиративни за размишљање о теми постављеној у наслову.

Дакле, ово је поглед изнутра. Иако се знало у каквом је стању културни систем у Србији у институционалном, организационом, кадровском, материјалном и сваком другом погледу, ипак се нису могле одмах наслутити ширина и дубина провалије која је делила затечено од пројектованог, реално од жељеног. Неопходни преображај - који се уобичајено и назива транзицијом, мада би се, по нашем мишљењу, данас, после једногодишњег искуства, прикладније могао назвати заустављање пропасти, како се тада чинило - морао се покренути трима инструментима који је требало да трасирају три основне линије кретања. Пре него што о томе будем говорио, треба истаћи да се рад Министарства културе непрестано усклађивао са структуралним и реформским настојањима Владе Републике Србије у области економског и политичког система, чиме су стваране претпоставке не само за даљи и успешнији рад на успостављању коренитости друштвеног система, већ и за стабилан наставак тих промена. Дакле, три линије кретања.

Кадровска промена. У највећем броју установа (мислим да је то достигло 80%), пре свега у националним, матичним, као што је Музеј савремене, Народни музеј, Етнографски музеј, Музеј примењених уметности, Архив Србије, Републички завод за заштиту споменика културе, Народно позориште, Српско народно позориште у Новом Саду и многим другим, извршене су неопходне кадровске промене, од директора до управних и надзорних одбора. Намера је била да се ове институције подмладе због потребе за организационом трансформацијом - од стручних одељења до администарције и техничког сектора - ради што бољег осмишљавања и реализовања нових културних пројеката и програма. Сада нам предстоји анализа - шта је за то време урађено а новим менаџментом - на основу које ћемо донети одређене закључке и операционализовати их у 2002. години. Стога се, не само у Министарству, већ и у јавности, очекује другачији креативни дух, живље активности у раду значајно посусталих институција, од библиотека и архива, музеја, завода за заштиту

културне баштине, од позоришта до најугледнијих културних манифестација, а покренуте су и измене у структури тих организација и смањењу броја буџетских установа.

Други инструмент којим се Министарство културе током прошле године користило и наравно, наставиће, јесте легислатива, односно промена у законодавној области. Затечено стање у култури могло се ефикасно мењати променом законских оквира у којима она функционише. Стога је покренут низ нових закона о заштити културних добара и општег интереса културе, до позоришта, кинематографије, издаваштва, задужбина, фондација и фондова и тако даље. Када се тај процес заврши (он је веома деликатан јер дубински нарушава интересе појединих, још јаким и значајним друштвених и професионалних група и лобија), тек тада ће моћи да се каже да је културни систем постављен на новим основама. Допринос децентрализације у овој области дат је и при изради Омнибус закона за покрајину Војводину, у чему је Министарство културе заиста учествовало потпуно транспарентно, отворено, на онај начин на који мислимо да културна политика треба да се води, не само у односу на Војводину, него и на локалну самоуправу.

Трећи инструмент је буџет. Почетком 2000. године, буџет намењен култури био је око 0,3%, а већ у марту, дакле за неколико месеци, управо на иницијативу министра, повећао се на 0,8% или милијарду и две стотине милиона динара (ДЕМ 40.000.000). Знатно рационалнијим коришћењем тих средстава, Министарство је успело да заустави даље пропадање система, али, будући да је свесно да то и даље нису довољна средства, има намеру да отпочне тражење ванбуџетског начина финансирања. Министар је поменуо агенцију за културни развој. Циљ је да се у блиској будућности тај постотак попне на око 2%, чиме би се Србија сврстала у средњеразвијене земље и у области културе, јер је препорука УНЕСЦО-а да издвајање из националног буџета намењеног култури буде између 1 и 3%. Да бисмо то у 2002. години ефикасно постигли, мораћемо да уведемо ред међу конзументима или корисницима буџетских средстава, тако што ћемо водити раћуна о програмима и раду институција које су од државног или националног значаја, које ће имати апсолутни приоритет у Министарству културе и наравно, све оне друге које су од локалног или општинског значаја за чије ће се функционисање побринути општине и локална самоуправа, а Министарство културе ће финансирати онај део програмских активности за које сматра да су шире, да надилазе локални или општински значај.

И, на крају, сасвим сужен закључак - да се одмах могу уочити разлике између теоријског дискурса, дакле, онога што се желело пре годину и нешто дана и практичног деловања. Веома ме занима да се та разлика уочи, да се она проблематизује, да се аргументовано с једне и друге стране дође до врло конкретних закључака. Данас, годину дана после и с погледом изнутра, који се не мора обавезно у свему поклапати с погледом споља, из ракурса интереса културе и културних посленика, те уметничких стваралаца, могуће је тек назначити најбољи и у нашим условима најефикаснији правац кретања започете транзиције, а тек предстоји њено интензивирање током ове године снажнијим коришћењем поменутих инструмената.

Ако је протекла година углавном прошла у снимању стања, ово ће бити година коначног обрта и преусмеравања токова у пожељном или дугоочекиваном правцу. Ако је 2001. зауставила даље пропадање институционалног система културе у Србији, 2002. ће

засигурно бити година почињања дубоких процеса а да при том не гајимо никакве илузије дуготрајног опоравка. Култура се мора на сваки начин оспособити за ту борбу. То је за сада наш најважнији посао или кључно питање транзиције, како је постављено темом ове конференције.

Хвала.

Александра Јовићевић

помоћник министра културе Републике Србије

Надовезаћу се на излагање Јована Деспотовића, коме завидим јер су сектор његовог деловања културне баштине и културни споменици. Он се бави крајње егзактним стварима у култури, оним што је опипљиво, видљиво и што на неки начин може да се среди материјалним средствима и уз неку додатну борбу која је потребна да се та средства добију. Међутим, мој посао као помоћника министра за савремено стваралаштво је другачији, јер се базира на нечему што можемо дефинисати као неухватљиво у процесу креативности које треба препознати у директном контакту с људима. За ових годину дана, покушавајући да променимо културу, ми смо морали, пре свега, да променимо нас саме. Значи, сама институција Министарства културе се мењала у процесу с којим смо се суочавали. За мене је можда један од најтежих тренутака био онај с којим сам се суочила на самом почетку, а то је чињеница да је из овог града, из ове земље отишло око пола милиона људи. То је страховит губитак и ја волим да инстистирам на томе, јер нико не обраћа довољно пажње на ову чињеницу.

Нама недостаје та генерација која је факултетски образована, стара од 25 до 35 година, која је отишла у периоду од 1991. до 2001. године. На пример, према подацима канадске амбасаде, у Канаду се иселило негде око 200 000, а око 50 000 људи на Нови Зеланд. Ова земља, Србија, имала је 6% факултетски образованих пре него што су почели ратови на овим просторима, а сада их има само 3%. Значи, прво нам недостаје онај основни ресурс, не само у смислу кадрова који ће радити у култури, него публика којој ћемо се обраћати.

И сами знате да је однос према култури такав да се ту не налазе уносна, лукративна занимања - код нових генерација или младих који су остали, постоји недостатак интересовања да учествују у процесу обнове културе. Још један проблем на који наилазимо у току свога рада јесте да смо ми, пре свега, усмена нација, односно, да се код нас већина ствари базира на усменом предању. Можемо сад да видимо, док пратимо суђење бившем председнику Милошевићу да готово нема никаквих писаних трагова о његовим дејствима, што, наравно, отежава рад суда, али исто тако, у бившој Југославији нема ни трагова о забранама, рецимо, позоришних представа. Судски су биле забрањене само две, а знамо да их је било преко стотину. Морам да вам кажем да је тешко увести ред у културу, и у том смислу сам употребила ову аналогију, зато што људи не знају да би требало да сва документа предају у писаној форми, да би требало да се навикну да аплицирају код фондова, код донација, итд. Тако да имамо проблем са људима који нису навикли да се обраћају на тај начин, него се они, једноставно, само усмено јављају. То је оно што мој колега Предраг Марковић, историчар, каже, нека врста клијентелизма, навикнути смо да подигнемо телефонску слушалицу и да молимо за неку услугу. Значи, веома је тешко натерати људе да у писаној форми изнесу прецизне планове о ономе шта раде, а још је теже замолити их или, рецимо, приморати их, на један одређен начин, да за четири године унапред представе неку своју концепцију. Ми у Министарству културе се трудимо да се за све обратимо стручњацима из одређених области, да формирамо комисије за све области. Међутим, искуство показује, да се у тим комисијама налазе увек исти људи, јер се опет

враћамо на недостатак кадрова. У почетку нам је било тешко да пронађемо адекватне кадрове, да их поставимо у институције културе. Људи који су остали у држави, који се баве уметношћу и културом, деле се, грубо речено, на две категорије. Постоји група људи која је навикла да се обраћа за помоћ иностраним фондацијама, донацијама и која је прилично добро истренирана у том погледу. С друге стране, имате оне који то нису навикли и који су се до сада обраћали Министарству. Има пуно релевантних људи у култури, с којима ми сарађујемо, а који се нису обраћали досадашњем министарству. Да се ово сада не би претворило у критику претходних министарстава, морам да приметим, нико никада није сео да евалуира њихов рад, нити постоји континуитет у раду између два министарства. Значи, ми смо почели, малтене, од нуле.

Следеће с чиме се суочавамо у раду, а што је за мене кључно, јесте то што није направљена дистинкција између онога што се дефинише као кич, односно, онога што је култура. Али овде не говоримо о оној врсти кича која је лако препознатљива свима, него о једном много опаснијем кичу где се кроз традиционалну уметност, кроз националну уметност често провлаче кич и нека врста носталгије који су, можда, два најопаснија непријатеља у стварању нове културне политике.

Трећи непријатељ у свему овоме је спорост. Спорост у одлучивању, спорост у писању закона, у спровођењу закона. Ја се слажем да смо ми у првој години морали, веома опрезно, да пратимо оно што се догађа у Савету Европе и Европској унији и да, у складу са тим, хармонизујемо наше законе. Међутим, у многим областима као што су, рецимо, кинематографија, немамо правнике, немамо стручњаке који се добро сналазе у тој области. Мали је број људи који се баве ауторским правима, правима дистрибутера, продукционим проблемима итд., тако да је највећи проблем пронаћи људе, адекватне сараднике, адекватне саговорнике, људе који ће заиста помоћи Министарству културе да постане оно што би требало да буде - сервис у култури. Не доживљавам Министарство као неко политичко тело, него, једноставно, као неко техничко тело, сервис који ће стајати између професионалаца и државе, омогућавати професионалцима да боље раде, да се боље развијају, а држава да боље разуме потребе у култури. Ово је нешто што, можда, постаје опште место које ми понављамо, али захваљујући култури, односно људима који су радили у култури, подстакнут је развој цивилног друштва, подигнут је степен свести грађана, ако ништа друго. Мислим да је алтернативна култура допринела рушењу претходног система и успостављању новог, али то, наравно, сада не би требало да буду само заслуге, ти људи би требало да наставе даље да раде, а ми би требало да препознамо, условно речено, тековине свега што се догађало и да наставимо да сарађујемо са тим људима. Важно је да нагласим да је у том смислу у области експерименталне уметности, онога што дефинишемо као алтернативну уметност, успостављена, можда, најлакша сарадња, јер су то људи који су пратили токове и трендове у Европи и у свету. Они не касне ових десет година, које смо негде изгубили и које не можемо никако да се повратимо.

Ово су, углавном, проблеми са којима смо се суочили, а пројектована визија или жеља онога што би требало да буде, мање-више је свима јасна, идеална слика која би требало да постоји. Оно, што је колега Деспотовић напоменуо - увећање буџета, уверити државу да је култура далеко важнија него што се мисли, да то није никакав украс у овом друштву него,

напротив, део живота, део свакодневног живота, да култура нису само позоришне представе и слике окачене на зид, него нешто много више од тога - да је то, можда, основа за оно што стално потенцирам у свом раду, а то су међународна и регионална сарадња. Мислим да је то први корак ка успостављању поновне сарадње међу земљама бивше Југославије, односно онога што се данас назива југоисточна Европа, али и међународне сарадње и да је култура извозни артикал који поседујемо, поред фамозног спорта, и да једино путем ње можемо да комуницирамо са светом. Тако је било и раније и тако ће, вероватно бити и надаље, али би требало да је поспешимо, да се модернизујемо, да се едукујемо сви заједно о томе шта су културне индустрије - мислим да ту долази стално до раскорака око дефиниција културних индустрија као што су, рецимо, издаваштво, кинематографија, музичка индустрија; нешто што би могло да буде нови културни модел, парламентарни модел где ће држава помагати мање уносне гране културе, где ће постојати нека врста баланса између тржишне културе и културе која је мање комерцијална.

Ово су питања која најпре постављам вама, јер данас и сутра ме занима какве ћемо одговоре добити и занима ме нека врста критике онога што смо до сада урадили.

The Rumanian Experience: A model of Cultural Policy and Reform

Ion Caramitru

Thank you so much. I have to say, stressing my nostalgia of old times of fighting against the censorship in our communist block and finding ways to express ourselves as artists, that I find facing new administration, released of censorship, more difficult than to fight old one on barricades. That is because this is new world.

(Let me talk about) very beginning steps, interesting all of us, I mean, all the countries of former communism, (on the way) to new Europe, free Europe, market economy, and so on.

My obsession is not, first of all, to come back to Europe, where my country used to be by definition, but to come with all the rights reserved. This reservation of the rights means not to become one of the countries in competition and classified as very developed in the economy, in the world system, but to come with my culture which has a very specific and strong contribution to the European cultural identity.

So, on this level we all are equal: no one can say that the culture of France is more important than culture of Serbia, because each country means something very specific. If we start from such a simple definition of the accession, we could go straight to the right place.

Going back to my time as a minister. It lasted four years. Last seven or six years, they (ministers) change very quickly and, even I could stay the whole mandate, I resigned three times. First time I resigned because I did a terrible mistake. (It happened) at the very beginning, in January 1997. I wrote a letter against Milošević as a member of the cabinet, a new cabinet at that time, asked by a friend from Belgrade. He came here in the square and read it. It was a huge scandal at home for at that time the Romanian government was in good relations with the Yugoslav one. It was a terrible thing did by a member of the cabinet. I did not ask anybody to do that (ask me for resignation). I said to the cabinet *"I resign for a stupid thing I did, in a sense of discipline, not in a sense of my convictions. I became a minister because I was involved in the Romanian revolution. So, that's the jump. Now I am very close to my friends doing the same thing - the anti-communist revolution in Yugoslavia. That is my mistake. If you want it, you have my resignation."* After half an hour of debate, I was asked to stay.

The second time was because I was against the privileges getting by some of the revolutionary people. In 1989 our president, actual president today, promoted to give them privileges because they were in the revolution time, which means three or four days: tax exemption, free access to different kinds of things, I mean, land for free and so on. I said to myself and to my friends that it was against the law, the civic law, because those who like me had escaped not wounded, free and safe should have not asked for any privilege, because privilege was to get liberation. Those

having dead people in the family, those (having) wounded, yes, they can get something from the country.

It was a huge scandal because our Prime Minister at the time who, after a very hard session of the cabinet (that lasted) until four in the morning (where we decided) not to feel guilty in the sense of not giving them back the privileges, came back few hours later and signed the protocol with these people.

And the third time, I'll tell you in the end why I escaped from the second, was because of the budget for the Ministry of Culture and the dispute with the Minister of the Finance who said to me in 1999, in September, at the time when you change some of the money in your budget, he said *"I give you no more money, we are in difficult moment, and when a country is in difficult moment the culture stops. The culture stops."* I said : *"Minister, I am sorry, the culture will never stop. I stop this very moment, I put my resignation."* In a few weeks, I think, maybe two, I got my money.

So, there is something that I, after four years of experience, must tell to my colleagues. There is money for culture but you must know how to administer it, how to put it in circulation, how to deal - and this is probably the most important part of my speech - how to deal with the civil society. A minister of culture will never be responsible for the culture itself, because a minister of culture will never have time, people, and energy to make some culture. The people, the artists will do the culture, they will do what is necessary in this field. The Ministry will administrate their efforts, and consider which is good or bad, which is awaiting for a masterpiece once to come. You have to make the road accessible to everybody. This is the reason of existing of the Ministry of Culture.

We did something very significant, and I think important any time: in a free world it is not to give to the culture any political aspect. I am sure that Mona Lisa in Louvre will smile to the communists, to the fascists, to the republicans, or the monarchists in the same time, with the same smile. The interpretation of the smile can be probably different, but the smile itself is the same. So, that is something significant: you have to put, to hang the picture on the wall, for everybody.

Which was our definition of the Ministry? It was the first step towards such a vision, and I would like to read you what it was (in) my time. *"The Ministry of Culture is a specialized authority of the central public administration which initiates, develops, assumes the charge of implementing the strategy in the field of culture, of asserting creativity in all its forms, promoting and protecting cultural traditions and identity."* It was the definition of my Ministry. The later ministers and the actual one turned to the same definition. So, Ministry of Culture is a central administration office which is responsible for the cultural strategy of the government.

If your answer that it is responsible for cultural strategy of the whole government, which is the result of elections, political debates, and political struggle, you will enter into something very delicate, very dangerous. A government maybe result of manipulation of the people, or result of a real democratic vote, but in the same time the culture cannot be its own strategy. The culture

must be the expertise of the people involved professionally in this area. Then we come as people from government, or Ministry to evaluate what is good or bad for the time being.

So, ah, we had another privilege of being now in Belgrade, because I think that time of UNESCO recommendation concerning the status of the artists which was issued in Belgrade in 1980 was a first step made into a new world in our field. And it was followed by the Final Declaration of the World Congress on implementation of the recommendation concerning the status of the artists organized by UNESCO in Paris in 1987, and followed very specifically by the documents of the Intergovernmental Conference on Cultural Policies for Development issued in Stockholm 1988, also organized by UNESCO.

I think that, maybe, one of my best things, and I have some copies for you, as a minister is that we decided in 1997, very shortly after the elections in Romania, to create the status of the authors and performers in Romania. And it was a Protocol signed between the Minister of Culture and the NGOs responsible for culture, arts, performing arts, and so on. And we had this document presented to the government as the new Ministry of Culture formula; they appreciated it very highly but they did nothing. Because, first of all, we recommended the money for culture, as you did in Belgrade in 1980, should be one percent of the total budget of the country.

The second thing was the list of priorities of the Ministry. You probably have the same problem here. Romania was completely destroyed by at least four terrible earthquakes (1940, 1997, 1999, 1991, one was very close to you, in Timisoara and Banlok, that in 1991, I think), and demolition of Chaushesku. So, in the top of priorities of my program was to create a national restoration program of the monuments. And I could get, and it was among my best work, I could get at the first cabinet session on budgeting twenty times more money than the previous government for this program, and I could open at the time about 351 different workshops for restoration of the most important monuments.

Another thing I can suggest you, if you'd take my friendly advice, is to work very strongly with UNESCO. In 1999 I could get to add to the list of the world heritage of the UNESCO a number of Romanian monuments. Until then we had only eight monuments on the list, now we have thirty. Another twenty-two files were sent, prepared very professionally and presented very good by the specialists at the UNESCO. So we could even help UNESCO to be very close to our efforts to enlarge the world heritage. So, at this moment we have thirty, and maybe Romania is one of the top ten countries of this list. I am sure in your country probably are as many monuments as we have in Romania. On our list there are 20,000. With the money I got I could open only 350 workshops but, you can imagine, each monument needs help. We have to work very strongly with UNESCO for that part. Something which could be significant, but I am no longer a Minister, is very close to your border to Romania, to Timisoara, in Banlok. There is a very small village having a splendid castle, which was affected by the earthquake in 1991, but is under the restoration now, to be turned in a regional cultural center of the countries with this very hot, very dangerous past, to come all together, to deal through culture for peaceful region. I signed official protocols with some countries interested in that: Hungary, Slovakia, Moldavia, and Romania. It was four of us, and it is for sure if the new team from the Ministry of Culture will work on it, you can come immediately, and to make with these countries a very strong presence in the area.

We did a huge effort for modification of legislation, which is a very important thing, and of course we made a new monuments law, even for mobile heritage, and a new law on cinema. I heard you said Mr. Minister that you are now preparing a new law on cinema, on cinematography, (in order) to create a new national fund for cinema. We did it. The law created some scandals with private televisions, because by this law we made them to add, not to pay themselves, but to add three percent of each contract they have for advertising, to this national cinema fund. It was the Romanian invention of that. It makes fifty million dollars per year from that. It is not budgetary money, but extra-budgetary one, funds that can be used for different kinds of projects and programs. This is a good model. I did it in Romania in 2000.

Another very important thing is to approach very soon the international legislation of preserving the rights, to sign the Unie Droit, an international law on goods stolen, and so on, for the archeology, which was issued in 1992 in La Valetta, to preserve these archeological sites. That is fundamental to be members of these networks, (as is the one created in Granada in 1997) regarding the architectural heritage to be saved by these laws.

And copyrights, performers rights. It is maybe the most important thing we did in 1996. Reconstruction of the guilds of the artists is now under the legislation of copyrights and performers rights. Before this law, we the actors, performers, we were considered nobody because we did not have any rights recommended by law. If you have to do it, you have to do it very soon. And we got a FARE program through the European Union for culture. It was a real premiere in this area. We got about two millions of Euro, which were converted to the program which was called Euro-Art. Thirty seven different programs, administrated by Ministry of Culture and the Delegation of the European Union, came out of this money. That is very important, too.

The World Bank gave us, for the first time in the history of Romania, a loan of five million dollars; government added another 25 percent of this loan (that is, \$ 1.3 million); and another several hundred thousand dollars came from the World Monuments Fund as sponsorship for a program in which we included the restoration of the Brancussi memorial in Trguziru, (...) for 25 important churches in Transilvania, and for some other monuments. Now, it is almost finished. This money was very important loan, and (granted) under very good conditions: to give back five million dollars in thirty years - it is quite fantastic. You can deal with them, they are ready to help you now because the world is interested in the reconstruction of Serbia. So, I think that you can use it soon to pay attention, for the time being. I have many other things to say, but I think it is too long.

I have left for the end (of my speech) the European programs. I consider there are some fantastic and important European places in Romania: like Transilvania and the history of Saxons living there. Sibiu is considered by law a zone of national interest. Solina which is by the Danube mouth, you know this Danube story, in the 19th century was the headquarters of the European Danube Commission, is by law considered a zone of national interest, and Banlok as I told you, and the Wooden (...) as the European programs. All these are now under the surveillance of the Council of Europe and the networks.

This is the way to present your culture as an exception, to present history as a very difficult one, and the preservation of the cultural heritage, and the preservation of the national identity, and the preservation of the good relationship with the minorities, that is another aspect you have to pay attention at in a very specific way, and to come to Europe with this contribution to the European identity as Serbians. Thank you.

Модел културне политике: мађарски случај

Петер Инкеи, директор Културне опсерваторије, Будимпешта

Најједноставније речено, модел културне политике означава један систем принципа и механизма: хијерархију принципа који управљају циљевима, и механизам различитих инструмената примене. У протекле две деценије национални модели културне политике исцрпно се проучавају, упоредјују и стварају се њихове различите типологије.

Бројни разлози одредјују који ће се модел изабрати и применити у некој земљи, као што су традиција, систем јавне управе, политичке вредности владајућих партија, итд. Згодно је рећи да је и “национални карактер” одредјујући чинилац, али то прихватам само метафорично. Ако имате неку представу о одређеној земљи, можете претпоставити која културна политика тамо преовлађује. Ипак се мора додати да је преовлађујући модел ретко чист; много чешће је еклектичка мешавина, а понекад је више инстинктивно но свесно изграђен (ово се односи на модел а не на специфичне циљеве; влада или министар који користе мешовити модел могу следити јасне културне циљеве).

Пошто се опростила од планске привреде и једнопартијског система, Мађарска је после 1989. могла слободно да се редифинише и налази нове моделе, па и у култури. Како смо у средишту Европе, северни народи наш темперамент сматрају прилично узаврелим иако он јужњацима може изгледати досадан; неки од наших суседа могли би сматрати да смо под превеликим утицајем Немаца, а неки су Немци уверени да смо ближи Балкану него њима... “Мађарски национални карактер” не нуди готов одговор. Један од елемената нашег историјског наслеђа - склоност тежњи ка регионалној супремацији - није приметна у културној политици великог дела деведесетих година. С друге стране, видљиво је опстојавање једне друге мађарске специфичности - превласт прагматичног над теоријским: за последњих петнаест година није ни сачињен ни усвојен ниједан главни стратешки документ о културној политици (не рачунајући поглавље о култури владиног програма и слично).

Политика следјена почетком деведесетих година била је под великим утицајем Холандије, Енглеске и скандинавских земаља. Кад су се наводили западни примери, били су скоро искључиво из тих земаља. То је утицало и на истраживања културне политике у Мађарском институту за културу. Са холандским министарством успостављене су и добре личне везе на нивоу виших администратора и стручњака. Због тога су главне пароле биле децентрализација и децентрализација. Број владиних установа у области културе пао је на око двадесет, а локалним властима дата су већа овлашћења. Типична творевина тог периода је Национални фонд за културу, полуаутономна агенција за грантове у култури, која преко тендера троши више од 15 милиона долара. Примања Фонда потичу од посебног пореза намењеног култури, најчешће у износу од 1%, који се плаћа на културна добра и услуге, односно робе и услуге повезане с културом као што су публицитет, ТВ пријемници, видео касете, итд. За филмску производњу формиран је посебан Филмски фонд, са око четвртином ранијих средстава.

Понекад се културне политике везују за име харизматске личности јаке воље. То није био случај Мађарске деведесетих година, али не треба мислити да је то био недостатак. Политички и професионални консензус често могу дати добре резултате, док, с друге стране, велике личности имају тенденцију да чине велике грешке које је тешко исправити.

Избори и промена власти 1994. нису донели преокрет. Штавише, прва слободно изабрана власт у великој мери се и даље ослањала на резултате оријентације из претходног периода. Мађарска је имала срећу да продје један од најлакших, постепених процеса транзиције, још од првих реформи шездесетих година. Исто се може рећи и за наредне промене 1994. и 1998. Разумљиво је да су смене власти доводиле до уобичајених клевета и обећања у корист нових челника министарства, али се водило рачуна и о неопходном минимуму континуитета у погледу циљева и кадрова. Може се само пожелети да ће, са све већим прилагодјавањем нормама западних демократија, ове промене у будућности бивати још цивилизованије. За културни живот једне земље врло је штетно ако промену власти прати атмосфера неизвесности, велики талас мењања вредности и људи. У свом излагању осврнуо сам се и на различите алтернативне стратегије сарадње са Министарством финансија. Следећи део преузет је из текста *Порески подстицаји приватној подршци култури*, припремљеног за Савет Европе 2000. године.

- Модел избегавања: закон о филму. Филмски еснаф је престижна и претенциозна заједница. Они о тенденцијама у иностранству знају више и од својих позоришних колега. Стога су били самоуверени у погледу реформе свог сектора. Челници министарства делили су то мишљење и у многим приликама су заједнички понављали како ће текст закона о филму ускоро бити усвојен. Међутим, увек је заустављан у Министарству финансија. Филмски радници и министар културе били су уверени да ће притисак на владу и парламент коначно уродити плодом и да ће се резерве министарства финансија занемарити. То се, међутим, није десило. Влада и утицајни партијски вођи били су збуњени дивергентним ставовима који су долазили из два правца. Проблем финансирања филмске производње до данас је остао нерешен.
- Модел конфронтације: “закон о једном проценту”. Једна од омиљених идеја партије која је дала министра културе била је да би, по угледу на сличан пример у Италији, грађанима требало омогућити да 1% свог пореза на приход усмере одабраној добротворној организацији. Иако су биле шире, припреме су читаво време биле у рукама културног лобија. Министарство финансија се упорно опирало. Но, преговори су настављени, у ствари је стална заједничка експертска комисија провела месеце у побољшањима и расправљању. Зашло се у ћорсокак, али до тада је проблем био толико добро рађен да су влада и шефови партија лако схватили отворена питања. Они су донели своје одлуке, понекад прихватајући становиште Министарства финансија, али је њихов темељни отпор закону био сломљен. Закон је успео.

Културна политика је у раздобљу 1994-1998. још доследније следила исти холандски и англо-саксонски принцип немешања, чак превише. Доктринарно уздржавање од великих државних пројеката, *grand travaux*, створило је одређени вакуум, што је био један од разлога због чега се, после наредне промене власти 1998, мађарска културна политика

почела да дистанцира од већ описаног модела. Од тада преовлађује упадљива ретатизација у знаку огромних средстава и обележавања хиљадите годишњице постојања државе и хришћанства у Мађарској. Наравно, за нове циљеве већа средства добио је читав сектор културе. И Национални фонд за културу тешње је повезан с владином администрацијом, и у процесима одлучивања и у техникама финансирања. Срећом, преостали степен аутономије још увек је значајан.

Словеначко искуство

Борут Шукље, амбасадор Републике Словеније у СР Југославији

Хвала за реч. Најпре се захваљујем господину министру и његовим сарадницима што су ме позвали на овај значајан скуп.

Крајем априла 1992. године разговарао сам са председником владе др Јанезом Дрновшеком око тога да ли бих преузео Министарство за културу. Постао министар за културу на почетку транзиције у Словенији, кад питања културе нису била баш приоритетна питања владиног кабинета, дакле, у време кад је требало за сваку ствар коју си хтео да спроводеш, да је некако оживотвориш, доста више напора, доста више убеђивања него, рецимо, годинама касније.

Пре свега, оно што је било пред нама тада, десет година уназад, било је основно питање. Како дефинирати културну политику у Словенији, на који начин направити конкретан програм са разређеним механизмима за његову реализацију. Ми смо добили подршку у парламенту Републике Словеније. Наша основна премиса је била дефиниција прихваћена на ХИВ седници Генералне скупштине Унеска 1967. године, која тражи једнака права свих на културна добра. На тој основи су, мислим, Французи поставили први савремени основни модел културне политике који је познат као демократизација културе.

Тадашњи министар културе Француске, славни писац Малро је Унескову егалитарност разумео као право учествовања у високој култури и тако покушао да омогући свима једнаку доступност, дакле разгледање, слушање, читање, итд. уметничких дела и врхунске културе. Познат је његов захтев, који је служио и нама као нека премиса, да је потребно урадити све што је Трећа Република урадила за школство, сваком детету омогућити право да дође до слике, позоришта, биоскопа исто као што га има у описмењавању. Баш због тога је то било интересантно и за нас, јер смо се ми у то време, дакле тридесет година после Марло Марлоух-а, размишљали у истим категоријама, о децентрализацији културне инфраструктуре у целој држави и густој мрежи установа културе. Дакле, све оно што смо у Словенији већ имали захваљујући организацији из шездесетих и седамдесетих година. А знали смо и другу ствар. Ако имамо тај основни модел, онда је у осамдесетим и деведесетим годинама наравно наступио и други поглед на културну политику, заправо, тај модел Унескове егалитарности доживео је свој слом крајем шездесетих година и то је довело до другог значајног основног модела културне политике познатог под синтагмом културна демократија, који се темељи на томе да не постоји јединствена култура са јединственом публиком већ да постоји мноштво култура са мноштвом публика и тако су настали појмови и вредносна опредељења као што су контракултуре, разноврсност, толерантност, супкултура као реалност у настајању и сл.

Говорим о тим културним политикама јер смо ми, посебно ја као министар културе, почетком деведесетих година стали пред овим основним питањем какав је однос, на једној страни, (према, оп.ед.) тренду тзв. алтернативне културе и на другој тзв. етаблиране културе и због тога смо покушали да уравнотежимо оба наведена модела културне

политике, пре свега с обзиром на то што један другог не искључују. То је био један од основних аксиома од којих смо полазили.

Други је био тај што смо знали, наравно, да би било несмотрено тврдити да пре тога, дакле да пре двадесетог века, није било бриге за културни развој и културну политику. Видели смо кад је брига почела полагано да се преноси из приватне иницијативе у јавни друштвени сектор, и тада смо имали неке моменте који се нису званично назвали културна политика али су имали велики утицај на културну политику. Рецимо, Аристотелов захтев за јединственост простора и времена био је готово аксиом, и као такав део културне политике; или рецимо Бојлојеви принципи о узвишеном који су, без сумње, утицали на Расина и трагедију француске класике или пак, рецимо доктрина Леона Албертија формулисана негде средином XV века, по којој је сликарско платно имагинарни прозор кроз који видимо део простора у перспективи, доктрина која је променила до тада важеће уверење да је слика материјално непропустљива површина, без дубине, на којој су насликани ликови и објекти или, можда, пример који је нама ближи - када је Антон Подбевшек писао писма (своју чувену збирку "Човек са бомбама") господину Мичићу који је уређивао ревију "Тенк"? - то је била преписка која није била део културне политике, али која је имала утицај на оно што се дешавало у културном простору.

Трећи аксиом је био тај да је потребно у културној политици полазити од тога да је култура област од националног значаја, а то је било полазиште које нам је олакшало одговор на отворена питања. И наравно, након тога, пошто је то била основна платформа, почела су основна питања, питања законодавства. Нисмо имали на подручју културе ниједан закон: о финансирању културе и међународној сарадњи, односно међународној интеграцији у најразличитије међународне пројекте, међународне форуме. Само још о томе неколико речи. Око законодавства је била велика дискусија на почетку. Одакле да почнемо? Да ли да почнемо са појединим законима или да прво усвојимо генерални закон у култури и да из њега изводимо поједине законе. Одлучили смо се за овај други принцип и на крају мог мандата имали смо неких шест закона.

Онда дошао нови министар који је заговарао први принцип, дакле, да се иде на генерални закон, па се то онда променило тако да сада имамо генерални закон и ради се на тим појединим законима. За мене је било посебно значајно, и то сам имао на неки начин као свој мото, да донесемо закон о спонзорству, дакле закон који би омогућавао да се онај део новца који се уложи у културу не опорезује. Ту сам имао велике дискусије са данас већ толико помињаним министрима за финансије, тако да ми то није баш успело до краја, али урадили смо нешто друго - имали смо разговоре са привредницима и тиме смо скренули пажњу са донаторства спортова, ка донаторству културе.

По питању финансија у целини, заговарали смо принцип да би око 3% требало да се издваја за културу. Сада је Словенија дошла до 2%. Док сам био министар из укупног буџета издвајало се 1,5% - 1,8%. Тада сам се изборио да могу, као министар за културу, да имам део буџетске резерве намењене ургентним програмима. За сва подручја смо имали такозване експертске тимове, данас би казали људе-представнике цивилног друштва, који би на крају одредили шта ће бити у програму и шта ће се финансирати. Питање финансија деведесетих година било је занимљиво, јер су нам се отворила сва питања. Од питања

денационализације, где смо имали низ те тзв. културне мреже, имали смо објекте који су били под законом денационализације па је требало или платити надокнаду или селити па до отворених питања копирајта, дакле питања пиратства које је требало спречити и све је то на неки начин требало поставити у стабилан систем, систем финансија. Мом колеги који ме је заменио, господину Шкољчу, успео је и онај трећи корак - и да поред тог дела буџета добије посебан део, тзв. културни толар, који је намењен, пре свега за велике захвате на подручју очувања културне баштине.

Следеће је било укључивање у међународне интеграције. Године 1992. одржан је велики конгрес, сусрет свих министара за културу Европе који је сазвао Џек Ланг, чувени француски министар за културу. Нама је тада то доиста помогло и са његовом помоћи смо нешто урадили, па смо брзо дошли у Еуроимаж и сл, где смо могли да конкуришемо за средства. Било нам је значајно јер смо неке ствари посебно узели у обзир, имали смо кратак временски период, (избори ближили су се), тако да смо за годину дана поставили основне схеме, основни пројекат културне политике, тако што смо посебно подупрли неке институције које су биле у тешком положају. За нас је био веома значајан као први пројекат Кинотеке у Љубљани, вероватно и због тога јер је цела екипа која је са мном радила на неки начин одрастала уз Кинотеку.

Други је био пројекат изградње Народно-универзитетске библиотеке јер се стара гушила. Још увек су само темељи, јер нема новца да се то изгради, иако је рок већ прошао. Трећи пројекат је био да саставимо списак потребне преводне литературе, пре свега, из подручја хуманистике (неких пет стотина наслова) за коју смо сматрали да је значајно да буде преведена и на словеначки језик. Мислим да је то био онај оквир из кога смо ишли даље. Данас имамо доста енергичну министарку за културу која уме да се у оквиру владиног кабинета избори за свој буџет, јер на крају крајева, све заправо почиње, читава прича почиње и завршава се, у оквиру питања буџета. Наравно, унутар тога је све остало.

Био сам министар за културу годину дана, то су била веома добра искуства. То је оно што могу да кажем из тог периода.

CULTURE AND GLOBAL GOVERNANCE

Kazimierz Krzysztofek, *Institute of Culture, Warsaw*

The pivotal change is that the great national cultures no longer govern the circulation of culture world-wide. True, the larger nation states still maintain their "cultural diplomacy" machinery (though continually reducing the related expenditures) but its influence on the circulation of culture is next to negligible, the tip of an iceberg beneath which lie high-powered economic mechanisms which actually dictate the rules of the game. The hierarchical central cultures-peripheral cultures relationship was replaced by a global culture-local cultures relationship, but with local culture here standing for both national and regional culture, in short for any identity-based culture. The domination of national cultures manifested itself primarily in foreign policy, but was of lesser economic and commercial impact. Globalization has been changing this scheme of things, not radically perhaps but all the same inexorably, and the spheres most intensely affected are economics and culture.

Globalization

At the beginning of the 1990s, cross-border social processes appeared clear-cut: globalization, including-perhaps especially so-the globalization of culture, appeared a foregone conclusion. It looked like a megatrend that would swamp everything else, as had been the case with modernization, a form of Westernization of the world that in the second half of the twentieth century swept the whole globe and, local setbacks notwithstanding, has burgeoned in all cultures and civilizations. This conviction lay at the heart of Francis Fukuyama's (1992) end-of-history paradigm presaging the global triumph of liberal democracy and market economy and progressive disappearance of ethnic feuds, religious conflicts and other cleavages growing out of the "bad history". The end of history must not be, however, understood the "halt of the history clock" and cease of the course of events but a resultant direction dominating over contradictory particularizing vectors - a tendency leading to a globalized world. Fukuyama did not revise his paradigm after the events of September 11, 2001.

But belief in the one-way thrust of this process-the triumph of liberal democracy, economic, and culture-was dented by the writings of Samuel Huntington (1996), which created no less of an intellectual stir, prophesying not an end of history but a clash of civilizations from which the West as a civilization and culture was not necessarily destined to emerge victorious.¹ The end-of-history vision was judged to be the most desirable outlook for America and the world ("What's good for America is good for the world") and Huntington's prognoses and diagnoses were seen as the most sinister version of international processes since the end of East-West ideological conflict, as a *sui generis* writing on the wall. Samuel Huntington puts into question the universality of civilization. In his view the conflict between civilizations is the key to understanding the world. A *modus vivendi* between them - a consensus rather than a common denominator of values creates the only hope for the world order. Huntington develops a postideological but culturalist at the same time, vision of civilizations, a pluralistic, not universalistic one. The Author rightly presaged that the world would need the policentrism rather than universalism.

The myth of an end of history and of "velvet revolutions" adhering to its spirit was shattered with the break-up of Yugoslavia and the outbreak of inter-ethnic conflicts in many parts of the worlds (Bosnia, Kosovo, Somalia, Rwanda, Burundi). The clash-of-civilizations formula proved a useful guide to interpretations of the sources of conflict, though as such it tended to be overworked. End-of-history has since lost its lustre even though the appeal of a world without ideology, militant ethnicity, nationalism, and particularism of all stripes was so strong that no effort was spared to give it the semblance of reality.

The Huntington paradigm ran into criticism no less vigorous than Fukuyama's, though, obviously, its sources were different. Huntington was accused of making a fetish of conflict and negating the historically self-evident fact that relations between "differing" societies have not been confined solely to rivalry and struggle, but have also been examples of diffusion, imitation, and interpenetration of values, in short, of co-operation and dialogue. Without that, there would be no cross-cultural communication. It is an aspect of international discourse to which attention was drawn as far back as almost a century ago by the eminent sociologist Marcel Mauss. Thus, as an explanation of the world's contours today and the megatrends of the future, the formula proposed by Huntington is not enough, but neither is the simple formula of single-vector globalization of culture à la the end-of-history thesis. There is no single dominant force unambiguously designating the direction of the resultant situation. How do we operate in this situation?

Global governance

Globalization involves a grand restructuring of the world, a global postindustrial revolution. It is the first social process in history which-with the possible exception of any still undiscovered tribes in the backwoods of Amazonia or Papua New Guinea-affects all people whether they know it or not. Its impact is greater than the buffers or breakwaters formed by the states which have hitherto mediated in many international processes. The question that remains to be answered is: What kind of order is needed to extend development and security to the whole planet, to ensure "global governance," that is, maintenance of social order worldwide, in a situation in which there is no world government and it is a responsibility which rests on no one actor alone? (Simai, 1994, p. 243).

The problem is that in each particular sphere-economic, political, social, and cultural-we are dealing with differing epochs or, as it might be, differing velocities. The market is the most universal social institution, which accounts for this drive to globalization, whereas a universalism of perspectives on human rights, human security, liberty, etc. is still far down the road. Consequently, it is hard to visualize a democratic global government or global civil society coming into being and taking on the task of such global governance. Yet, sooner or later someone has to do this, someone has to create an order that guarantees a minimum of international justice. The system for managing global affairs that evolved during the reign of bipolarity has undergone partial erosion. One of the elements was to be the United Nations, in scope and functions the most universal organization of its kind in history, but for a host of reasons it is incapable of discharging this task.

At present we see a new generation of human rights acquiring increasing significance. The order hitherto in place was founded primarily on a political rights regime, subsequently reinforced by social and economic rights, though these are not generally accepted as part of the canon. Now, with the advent of the "age of identity" there have come calls for an acknowledgment of the claims of collective, community rights. These are not rights that are popular with global business since they smack of "jihad." The West, in particular the United States, opts to accord priority to individual rights as the cornerstone of human rights in general. This is also a matter of sanctifying individual property rights (which today mean, first and foremost, intellectual rights), the bedrock on which the edifice of capitalism rests. The state is needed for, among other things, the purpose of ensuring respect for these rights.

Human rights are one of the two regimes (i.e., systems of rules) on which the framework of a new order is being built. The Decalogue of human rights is grounded in the canon established in the West and/or from an American perspective, at any rate: the individual is autonomous, universal human rights are the basis of social organization, violations of these are a threat to peace, and their implementation on a global scale is the obligation of the international community which is legitimated to exact compliance. The second regime is the trade regime presided over by the World Trade Organization. Its basic principles are: non-discrimination, reciprocity of privileges, open markets, privatization, and liberalization, that is, the Western liberal trade model.

In addition, according to some scholars (e.g., Puchala, 1998), one can already speak of a third regime taking shape: it is a political regime based on conditional national sovereignty and the possibility of intervention in internal affairs, the will of a group of states to enforce observance of the rule *manu forte* (strong arm) and by *faits accomplis* (This is well exemplified by U.S. interventions in Afghanistan in the fall of 2001). United Nations legitimacy, liberalism, democracy, and political-ideological consistency of forms of government with these principles.

All these regimes derive from the Western catalogue of values and institutions. Of these, the trade regime (meaning application of free-market rules on a global scale) seems to possess the highest degree of legitimation, although as a result of decentralization of the world economy it is becoming very hard to employ economic leverage as a means of coercing governments into not only compliance with rules of commerce but also respect for human rights, although the WTO and the World Bank are trying hard. The other two regimes enjoy a smaller range of powers, although the hierarchical nature of international politics (the role of the U.S. and NATO) means they exhibit a higher level of capacity to enforce observance of rules. Questions that need investigating are: how this order works, how stable it is, to what extent is it accepted, how does it manage the amplitude of universality and pluralism, and, perhaps most crucially, what are the institutions which bear the burden of its operation and what is the legitimacy of the international regimes on which it rests. Answers to these questions will have to reflect regional and national differences.

Will these regimes make it possible to cope with global problems? Can any assistance in this come from global culture which does not function in any formal regime, but instead is part of both the trade regime (commercialization of culture flows) and the human rights regime (cultural rights)? This is a subject still awaiting investigation but there are one or two points that can

already be made in this context. They relate to the problem of the imposition of cultural models of consumption by the whole machinery of advertising and other media of mass persuasion, initiation into social roles, and the uses of this as a replacement for nationalism: in short, the "processing" of everyone into consumers and thereby obtaining the expected behaviours and ensuring predictability of reactions by people for whom consumption becomes a common cultural code (Krzysztofek, 1998). A question arises, however, whether the universal consumerism is really desirable? Certainly, as illustrated by the situation in the Middle East with Islam, it even does not seem possible. There's also the issue of depletion of natural resources.

Briefly, the world media stuff our minds with symbols which are functional for the corporate world, persuading us that progress means consumption. David Rothkopf (1997) has actually argued that culture in this function is very necessary to the world because, as Thomas Friedman (1999) has written, countries in which there are McDonalds do not wage wars against one another. In other words, as Ignacio Ramonet (1999) observes ironically, the answer would be to buy everyone Big Macs and build them Disney worlds. The problem is, however, more complex. A cultural regime could be said to exist only if there were a considered strategy for its implementation. But for the moment it is, as noted earlier, subsumed into the trade regime since culture is simply a business and the desired ideological effects are achieved as it were incidentally.

However, the lesson of history is that as well as political power (direct coercion) and economic power, the governing have always also made use of symbolic power, of the power to impose collective representations (representational power), something that churches have understood perfectly. Why should things be any different today? The rules of the cultural regime are, however, unwritten ones. According to Johann Galtung (1999), the overarching principle of its operation is the capacity of the Western world for expansion. Implementation of this principle is pursued by a wide variety of institutions which, although their specific province is economics, also operate in the symbolic, educational, informational, and cultural spheres: Hollywood, Disneyland, Madison Avenue, and so on. Consistent with such an approach, the blueprint for global governance could also include "consumerist infection" of China which has never in the past been colonized spiritually. The aim would be to overwhelm peoples (e.g., Islam, China) with this type of consumption; even if it fails to penetrate the bedrock layers of culture, it at least supplies them with a popular philosophy of life. This is strategically more important than military or economic warfare, which are, in any case, not very effective weapons against China and in the not so distant future will become wholly useless. Current international setting shows, however, that the imposition of symbolic power by the US as the Western leader is nowadays more difficult than ever before.

Global culture

In attempting to explain more clearly what is meant by *global culture*, one finds there are a large number of far-from-clear-cut definitions to choose from. It can be defined as the synergetic effect of market forces, technology, and freedoms of movement, a contemporary variant on the well-known theme of *cultural diffusion*, which for centuries has been a subject of study. We cannot know for certain, since we cannot empirically determine, whether the expansion of global culture is an organized process or random diffusion. For that matter, this is true for globalization

in general. The conventional wisdom is that globalization is primarily "a spontaneous civilization process, not a development strategy" (Szacki, 1998, p. 64). On the available evidence it appears, however, to be driven primarily by economic mechanisms, though political profits are usually also part of the equation. The creation and spread of global culture is governed by a Decalogue: commercialization, liberalization, deregulation, privatization, advertizing, innovation, operation as a global actor, generation of new needs, translation of everything into imagery and spectacle, and combating of intellectual piracy. This global culture does not perform any mission of stimulating cultural development, solidifying identity, or developing cross-cultural communication and is not concerned with improving people; it aims at earning its keep and paying its way. Its patrons are the consuming public world-wide.

America has a large stake in promoting this culture since it is a prominent part of its own commerce. The Americans do not have a single ethnic culture in the European sense and are not therefore afraid of its erosion. Some would say they do have a unified culture overriding regional and ethnic differences. Besides, is a European country like the UK any more unified, with its Scots, Welsh and other minorities? Also, as major producers of this global culture, the US maintains control, and this would also partly explain its lack of fear. In fact, global culture actually serves to promote American economic interests: in U.S. exports, the audiovisual industry occupies second place behind aerospace and ahead of foodstuffs. This is a function of the structure of the American market, over half of which consists of non-material, symbolic goods (media, culture industries, entertainment, software, education, advertising, goods transferred via etc.). Hence the enormous pressure exerted by all American agencies—from the federal government to the corporate world—for protection of intellectual property. It is a matter of protecting jobs, wealth and power."]

This, of course, forms only part of the picture. Global culture no less than any other culture, even when part of a global regime, performs certain ideological-cum-symbolic functions which, in my opinion, play a significant part in shaping world order and global governance. In the light of the interrelationships between consumption, economics, and ideology, it is very clear that demarcation of culture as an autonomous sphere vis-à-vis economics no longer makes any sense: it has, quite simply, become a thing of the past. Here we can see what a dead letter the Marxian paradigm of base and superstructure now is: base is becoming superstructure and vice versa. Hollywood's products are a potent instrument of ideological persuasion but at the same time are excellent business. The only question is: which is subservient to which?

For what we are looking at here is not only *economization of culture* (its subordination to the marketplace), something we have known about for a long time, but also a substantial element of *reculturization of economics*: there is, simply, a lot of money to be made from consumer culture. Seen by audiences all over the world, *Titanic* netted its producers close to two billion dollars (10% of this sum was consumed by its budget), assuring thousands of the people involved in making it a comfortable existence. Hundreds of thousands of ethnic cuisine restaurants make their money not only from processing culinary matter but also from selling a more or less authentic multiculturalism. Yet multiculturalism is surely more than a cuisine: it comprises the flavours, sounds, and smells of cultures exploited by the tourist industry, the most commercialized nomadism in world history.²

However, globalization in culture denotes something more than, in George Ritzer's (1996) phrase, "macdonaldization of society." Global culture permeates local cultures as a result of which new configurations arise; it presents us with colonization and resistance, with homogenization but also with local hybrid forms and identities. Global culture "fabricates" both hybridism and multiplicity and so is a phenomenon occurring at a variety of levels and generating co-operation, tensions, conflicts, and all sorts of interflows (Kellner, 1998).

Responses of local cultures to globalization

The history of socio-cultural change provides many examples of ways in which established cultures respond to invasion by a new culture. A great deal of interesting empirical material is also to be found in the course of modernization processes in the underdeveloped world. In the case of global culture, we likewise have a large number of scenarios to ponder, including the five described below: complete acceptance of global culture, total rejection of global culture, selective adaptation, hybridization, and cultural dualism and pluralism. The kind of exemplars that eventually crystallize will in no small degree determine the contours of the world in the coming century, the shape of world order and global governance.

1. *Complete acceptance of global culture*, meaning simple adaptation. Change will triumph over continuity. This applies, in particular, to young people receptive to change, ready to embrace new lifestyles, and fascinated by consumption, in short, susceptible to its demonstration effect of higher life standards psychologically coupled with the irresistible will of imitation. This is a powerful globalizing force. As studies of the contents of hypermarkets in various parts of the world have shown, half the products come from the same multinational corporations supplying the same name-brand symbols. An Indian film producer has described the adoption of outward forms of culture by young Indians watching American movies: not only in their manner of dress but also in their way of walking. Hence, a not unreasonable suspicion arises that along with these forms, ideas and elements of ideology are also absorbed (Jameson, 1998). Culture scholars see in this a generation factor: an overpowering drive by young people for emancipation from traditional repressive cultures, and a constant need to deconstruct and reconstruct one's identity. In the multiple-freedom and multiple-choice environment provided by the world of consumption, change of identity exerts an enormous influence on the behaviour of individuals and, in consequence, on the behaviour of societies. If the Burundians or Rwandans were consumer societies, there might not have been any ethnic massacres, no eruptions of atavistic tribal hatreds. There is, however, a weak point in this argument: How do you make consumers out of young people condemned to poverty and the frustration bred by the demonstration effect of the consumer lifestyle and the imitation effect that goes with it?

2. *Total rejection*, or lack of adaptation, indicates that people view consumer culture as a threat. In this case, continuity prevails over change. The core of indigenous culture-what Edward Shils (1970) calls the central value system-determines all the bearings of people's activities: normative (morality, *moeurs*), expressive (art), cognitive (education, knowledge), and instrumental (production). In this case, the generational factor also plays a role: older people are more resistant to change. By and large, this is the experience of cultures which are mentally furthest removed from and hostile towards the West. Generally, it involves rejection but it can also take

the form of active opposition not far short of what Benjamin Barber (1995) has labelled "jihad," or a "holy war" against the West waged on the cultural battleground.

3. *Selective adaptation*, or partial acceptance and partial rejection. This is one of the most psychologically interesting and complex cases. People are attached to their cultures, its values, norms, and institutions, but willingly embrace the outward forms of consumer culture: dress, models of entertainment, music, etc. The snipers in Sarajevo wore jeans of the same brand as their targets; the executioners in Bosnia tortured their victims while listening to rap and heavy metal. During the wars of the Middle Ages, from both enemy camps there resounded the same *Te Deum*. In the most general terms, it can be said that in this case consumer culture fails to penetrate the deepest layers of the identity-based culture and manifests itself only in outward guises. Huntington seems to be right when he argues that a Chinese or Iraqi eating a Big Mac or pizza does not cease to be Chinese or Iraqi. The impact of global culture here is only of a modifying, not transforming, nature. This is a characteristic of the majority of changes which are not ones that grow out of the soil of indigenous culture but are an effect of cultural diffusion.

4. *Hybridization*, or co-adaptation of cultures, meaning a compromise between the local, the national, the ethnic, etc. and the universalism of consumer culture. Some examples of such *metisage* are by no means uninteresting amalgams, others are more reminiscent of inter-species "bastardization" of cultures. According to the Mexican anthropologist Néstor Garcia Canclini (1989), globalization promotes eclectic forms and borrowings which lead to proliferation of new species of cultures. Consequently, one of the complaints against global culture-that it is responsible for corrupting identity-based cultures-is misplaced since that has been the nature of cultural processes for thousands of years.

5. *Cultural dualism and pluralism*, or two and more levels of. This case describes the most desirable impact of global culture in which identity-based cultures remain intact. People within the orbit of global culture are not deprived of participation in national, ethnic, or local cultures. Global culture creates a universal communications code, which is especially necessary for transacting business in a multicultural world. Such a positive dualism is characteristic of educated women and educated men who, on the one hand, are expert in decoding the symbols of global culture and, on the other hand, remain rooted in their own values and symbols. Since they have not renounced culture, they do not feel out of place among strangers because they entertain no prejudices towards them. Jean-Jacques Rousseau wrote of such people with respect and fondness, describing them as "*grands spirits*" rising above the imaginary barriers dividing nations. What we have in this situation is not hybridization but two orders of values and models. Examples of this kind of dualism can be found in the cultural reality of America where people are not condemned to the alternative of either participation in a national culture or total commitment to their own identity-based cultures but at the cost of exclusion from the wider universe. These two strands of culture are perfectly complementary. The problem is that the United States, Canada, and a number of other immigrant nations enjoy a distinctive situation: they are home to a cross-section of almost all cultures, which makes them a kind of pluralistic "world in microcosm." The situation in Europe and many non-European countries has been historically different: majority-minority relationships imposed such an alternative. Even if adherence to one's own culture was not suppressed, it usually carried the risk of forfeiture of life-chances. The American model of multiculturalism is one of the dynamos of U.S. expansion:

Americans simply have the capacity to accommodate diversity and, as a result, there is less distance separating them from the majority of our globe's cultures. In this context, I recall a Texan woman whom I met on a flight to Dallas: she spoke to me in a generic American accent, but when she encountered another Texan, she switched to a Texas accent to speak to her.]

Multiculturalism

Managing multiculturalism and multi-ethnicity is one of the most important factors of social order internally and internationally. It is estimated that the number of ethnic minorities in the world's 200-odd states (in 90% of which they account for several percent or more of the population) exceeds ten thousand and that some 5% of people do not live in the countries of their birth. This means that the turn-of-the-millennium world has, due to ever-denser communications networks, among other things, attained an unprecedented scale of diversity-and, paradoxically, in step with progressive globalization.

For many reasons, however, our experiences with political strategies of multiculturalism do not inspire optimism. And ethnic policy is becoming increasingly ineffectual because throughout the world the private sector is swallowing up ever more areas of our lives and thereby rolling back the public sector, for centuries the agora of societies. This is complicating implementation of political strategies of multiculturalism. So far, a variety of such strategies, some relatively humanitarian, others less so or even positively inhumane, have been tried:

1. Ethnic cleansing, i.e., expulsion of a weaker, though not necessarily smaller, group from a commonly inhabited territory.
2. Assimilation, i.e., forcible integration combined with depriving a minority of three rights now recognized as standard: use of its mother tongue, cultivation of its culture, including the spelling of personal names. Sanctioned ethnic pluralism, i.e., observance of the liberal principle of "live and let live" embedded in the Anglo-Saxon tradition which ensures a certain range of freedoms but usually does not promote social integration; indeed, it often leads to the exclusion of ethnic communities from civil society or even to their ghettoization and reduction to Bantustan or underclass status, to de facto apartheid. We saw an example of this in Usti nad Labem, where the Czech population literally walled themselves off from a Roma housing estate.
3. Civic integration paired with respect for the "right to be different." This is what is advocated in almost all the formulated models of desired multiculturalism to be found in international documents (UN, UNESCO, Council of Europe, and European Union). The recommendations set out in them are presented as the highest and most "politically correct" standard for democracies which wish to make people civically equal but without also making them culturally alike. It quite clearly follows that for this multiculturalism strategy the most desirable form the influence of global culture could take is one which does not undermine identity-based cultures, the sense of belonging to a community, citizenship, and individual-community relationships. The question is: Is it also realistic?

The experiences of the 1990s demonstrate that some states are unwilling, or unable, to cope with these problems and that observance of the human rights regime has to be exacted by force, which often proves ineffective. So a question worth asking is: what instruments are there can

effectively ease or resolve the related and proliferating tensions and conflicts, can this problem be solved by political means or is there perhaps some other way? The situation can also be (partly?) solved by symbolic means. A positive impact of American culture is its emphasis on tolerance between ethnic groups, and its illustration of men and women from different ethnocultural backgrounds working together to solve problems. (As illustrated by innumerable TV series and films.)]

Should market forces be discussed in either/or terms here? In some ways, markets encourage homogeneity, and in others, a post-mass culture. Might there be more customization of production in North America and Western Europe than there is in the rest of the world? My hypothesis is as follows: the market by no means has to be dysfunctional for multiculturalism; indeed, it can even promote it. Such a hypothesis is sharply at variance with the prevailing which is that the market, as the vehicle of globalization, destroys identity, regiments cultures, eliminates differences, imposes dominance, Americanizes, Macdonaldizes, etc. More detailed analysis shows that the problem is more complex. Many arguments can be found to support a claim that differentiation is coming about precisely as a result of globalization. To reduce it to a homogenizing role is to oversimplify the essential nature not only of the contemporary market, or markets, but also of culture. Such an approach dates back to the days when, for many postwar years, modernization, that is, Westernization of the world, was indeed a mega-trend. However, the idea that the market tends towards regimentation of cultures has its roots in a period when it was busy "manufacturing" mass society and Western cultural imperialism. There are many indications that this diagnosis is no longer valid and the age of mass society is drawing to a close.

Just as the market and technology of the pre-industrial age produced mass society, so the synergetic effect of the market and technology plus freedom is creating a post-mass society. To preserve mass society would now be pointless; it would go against the grain of the new technology and market for which freedom is more functional. The obsolescence of "macdonaldization" or "coca-colonization" of the world is therefore self-evident in the light of actual processes.

Global culture is not only a mass but also a highly individualized phenomenon. Its newest aspect, associated with the changing nature of markets and the potential of technology, is essentially post-mass. Culture is capable of satisfying the most individualized tastes, among other things, thanks to the Internet. The late-capitalist market is not only about maximization of profit but also about differentiation (Fuat Firat, 1993). To use another oxymoron, we could label this *fraglization, or globalized fragmentation*", that is, a combination of fragmentation and globalization. Global culture is "manufacturing" not only a "global village" but also "villages on the globe."

Maximization of profit often also denoted maximization of differentiation. Post-mass culture is, to use a convenient piece of shorthand, "individualization of the consumer's address" or customization, since the contemporary market is primarily about consumption. Some scholars (Fuat Firat, 1993) argue that the boom in consumption of culture is at present attributable to the fact that people, especially in the Western world, are tending less and less to belong to a culture and to an ever greater degree becoming no more than its consumers. Belonging denoted a

repressive role of culture, but also roots, attachment to norms, resistance to anomie, while consumption is liberation not only from repressiveness but also from the operation of culture-supplied norms. Multinational corporations produce diversity and assisted in this by the ideology of the aforementioned "political correctness" with its imperative of respecting diversity and paying court to otherness (Gitlin, 1995). In America they now refer to "moral markets," that is, the selling and promotion of moral norms via advertising, marketing, public relations, etc. which have to avoid offending any minority, must be friendly to the environment (natural and social), and are required to instill patterns of consumption consistent with such an axiology, which is what the market wants today [Hoffman, Novak 2000].

However, "production of multiculturalism" by the market has little in common with what cultural policymakers would like to see as the desired multiculturalism which performs integrative functions. It is a fair guess that marketization of culture is perceived by the ideologues of late capitalism as an essential component of the cosmopolitanism needed by the multiethnic West: its job is to serve up values which insure against ethnocentrism and intolerance and can further the process of adaptation to the market and an open society. Such a culture is thought to possess therapeutic qualities: it is expected to teach open-mindedness and how to live without blocks, to awaken the need to achieve, and to look forward into the future, in short, to act as a "cure for history." The alternative to such multiculturalism can only be a bellicose "jihad" waged in part as a response to Macdonaldization.

Consumption and multiculturalism strategies prompt the question: What is the nation becoming? Is it still a community into which each person is born or does every generation have to renegotiate the terms of being a nation and protecting national culture?

Multiculturalism requires a common symbolic code. Without such a code it is more expensive because it becomes unpredictable. As Andrzej Walicki (1997) has observed, "the big multinational corporations need people who are flexible, easy to transplant, uninhibited by national loyalties" (p. 12). What are needed are people with a global mentality-*homo mundialis*-who are achievement-oriented, liberated from collective identity, individualized, depoliticized, cured of ethnicity and collective identity, and reduced to the consumer dimension. "For these people, who would generally work at a professional, managerial, or executive level [???], this assumption of a global mentality would seem to work against the maintenance of distinctive national cultures. However, the need to transcend nationhood is less strong for people at semi-skilled or unskilled levels."]

Global culture is in a sense the ideology of a uniform meta-network. of interests linking national and transnational actors (Krzysztofek, 1999). This is a network of power, money, information/knowledge, and culture, in other words, integration of the socio-eco-info-technosphere. All of these factors are correlates of the human activities that are transforming the face of our planet and they are interlocked. Power is a correlate of money, knowledge, information and culture; money is a correlate of power, information (money as meta-information), etc.; knowledge is a correlate of money, power, and culture; and culture is a correlate of power (symbolic power), money (the mighty entertainment market), etc. One could draw a whole map of such correlates. This network is the synergetic effect of two "forces of nature": technology and freedom of all kinds of material and intellectual transfers. Technology, communications

(nothing, after all, takes place in a communications vacuum), and freedom are the parameters of the environment in which the global network operates. The major globalization players, and the nucleus of an emergent transnational class, are company CEOs and their local affiliates; some globally oriented government bureaucrats, politicians, and consumer elites; the media; and trade (Sklair, 1995). Globalization is the solution for the network, while provincialism, localness, specificity, and underdevelopment create problems.

Of the four multiculturalism strategies discussed above, the most desirable in terms of both internal and international order is social integration combined with respect for the right to be different. This means that a culture participating in the international marketplace can be of assistance in global governance if it allows people to function in two dimensions: the identity-based and the universal. A linguistic analogy will serve: English functions as a *lingua franca* without destroying ethnic languages, though it undoubtedly influences them.

It has to be realized, however, that the other, identity-based seam of culture is no longer and will no longer be the same, at least in the Western world, as it used to be, that is, a regulator of individual and collective life. The **cultural expressions** which have blossomed in postmodern societies (in the developed West) **largely** promote consumption, rather than regulation of life and control: consider, for instance, Bavaria's Beer Festival. There is no hint here of a "jihad" culture here. Yet even in the US, religious practices, subcultures, etc., remain strongly persistent. There is even a "jihad" of sorts in North America with the anti-abortionists.]

The Janus face of global culture

Evaluations of global culture are and will be axiologically ambivalent, for global culture presents different aspects of itself on every spot on the. It is a bearer of threats, but it also creates opportunities. From a global governance point of view, its most functional element is the fact that, in contrast to ethnic cultures, it "eliminates the category of *other* from its discourse, its world being inhabited by persons having the same tastes, the same value systems, the same problems" (Szpociński, 1999: 68). In other words, this is a culture which is a stranger to the idea of enemy or even "foreigner," someone who has to be kept at arm's length; all its participants line up on one side. In the climate of such a culture, would the Holocaust or world wars have been possible? However, it does have a weakness which is that it remains viable only as long as there appear no internal impulses (economic or political conflict) which challenge the taken-for-granted nature of its belief in the existence of one human family. When this happens in such a situation, there is no body of common values, no cultural heritage, to which appeal can be made and which could whisper that something-culture and the values it embodies-links us with members of groups with which we have come into conflict (Szpociński, *ibidem*).

But, does globalization lead to the emergence of a global culture? On this question of the relationship between globalization and global culture, there are two conflicting views, each supported by persuasive arguments. The first postulates that it does not necessarily follow that the more globalization there is, the more global culture there is too. Far from this, what we see now is a law of psychology according to which the larger the amount of globalization detaching industry, politics, culture, and values from their native soil, the more people seek refuge within their own norms; the greater, in fact, the degree of relativism, not universality, unless we assume

that relativism is, basically, universal, a contradiction in terms which, however, is perfectly legitimate in a postmodernist setting.

Hopes of curing peoples of militant ethnocentrism may, however, prove futile. Globalization positively intensifies nationalism and ethnocentrism and does so, paradoxically, against a background of a simultaneous weakening of the primacy of nations and erosion of local cultures and traditions by global culture. Is it so paradoxical that globalization leads to a rise in ethnic or religious sentiment? The latter is quite possibly a legitimate reaction to the rootlessness or anomie of consumer culture, as you state yourself further down in the paragraph.] When some of the elements of specificity undergo destruction, the result is unravelling of the social tissue, degradation of cultural systems, and detachment of industry from its own moorings and from the network of socio-cultural linkages; when national sovereignty declines and frontiers becomes symbolic lines on the map, culture signs and symbols come to the fore acting like fingerprints, something that people can call their own and which does not melt into a single global culture. Attention was drawn to this by Karol Polanyi (1962) and also by European authors from outside the Anglo-Saxon fold (e.g., Bernardi, 1998). This is the key to understanding the present globalization-particularization amplitude and the fact that globalization is not a single vector force. What is more, globalization does not have to be a Western response, as the modernizers saw it. Various "tribes," the informatized included, will have differing futures since they have had differing pasts. Consequently, global culture need not be and is not a Western culture; it will be a hybridized culture absorbing elements of various origin (Canclini, 1989) (see, for example, current Japanese culture, which comprises elements of both Western and Eastern cultures. Closer analysis of the contents of the material circulating world-wide confirms the truth of this observation

According to the other side of the argument, time is working in favour of "disarmament," not only of "jihad" but also of all anti-civilization rebellion. An important role in this is played by the Internet, thanks to which there is unlikely to be any serious upsurge of protest in the foreseeable future since the nature of late capitalist civilization is different. Over the past three decades, processes have asserted themselves which are still largely uncharted. The society of the Enlightenment Project-the industrial and intellectual revolution-is beginning to fade into history. The birth of a postindustrial age in the developed world has been proclaimed and with it have revived hopes that computer civilization will inject new impulses into culture. For a postindustrial age has its own logic and narrative, or rather "multi-narrative." (This probably accounts for the fact that since the counterculture of the 1970s there has been no major revolt against civilization , except, perhaps, the current resistance to the activities of the WTO.

Concluding remarks

The new civilization needs new forms of artistic creation, innovation, and adaptation, and the culture that is emerging is a new departure, perhaps even a kind of opium, "digital opium" so to speak. But there still remains a crucial problem: Can and should such a culture be left solely to the uncontrolled forces of the market or is it possible and worthwhile to bolster it with some kind of international cultural policy which would correct its defects and reinforce its virtues but without imposing undesirable regulatory or coercive measures? This also applies to economic

policy which is already regulated by the World Trade Organization, a body viewed by some as a World Ministry of Trade in the making.

Culture-related issues are a delicate and controversial topic: witness the breakdown of the OECD negotiations on a Multilateral Treaty on Investment. Culture was to be incorporated into the trade regime despite the objections of some countries, notably France and Canada, which pressed for a special status - *l'exception culturelle* - to be conferred on it. If culture remains part of this regime the international community will be deprived of the tools to influence it. Ultimately, much will depend on the principal "culture producers"-multinational corporations-and whether they are capable of rising above the profit motive and making culture carry the message of global ethics. Special status of cultural products in the international trade is highly desirable and following the tragic events of September 11th there are some grounds to believe in likelihood of this, notably in the US experiencing a trauma. Yet, selling popular culture is very profitable which makes think that the business-as-usual-principle will in the long run overcome traumatic feelings

One of the sources of hostility towards the market and culture consumption as a regulator of identity is national elites' loss of control, their inability any longer to control which values should be preserved and which elements altered. This is a key problem of cultural and educational policy. To an ever greater degree, the market, the universal locus of legitimacy, is taking over the power to impart meanings, to portray culture, to signpost space, to communicate. This is making the self-portraiture through one's own culture that is so desirable so much more difficult.

Since the world will continue to be a world of diverse cultures and mentalities, because people want to preserve their own codes, globalization can be seen as, in effect, nothing other than construction of interfaces between cultures for comprehending codes without destroying them. Multiculturalism as implemented by the market is a "network," not hierarchical, culture. The market promotes not so much the preservation of community-based cultures as their preservation in individuals. Construction of interfaces furthers consumption and is also a boost to international business since every business requires an agreed-upon code. Multiculturalism without a code is very costly because it is unpredictable. The code, it is expected, will expedite maturation of a global consciousness and ethics, a sense of commonality of destinies. This is one of the conclusions which might to some extent dispel the ubiquitous, pessimistic belief in the pernicious consequences of the globalization of culture.

Notes

1. Incidentally, it is felt by some students of international relations, including some in America (e.g., Tehranian, 1997) that the White House treated the works of both Fukuyama and Huntington with excessive reverence (almost equalling the response to George Kennan's famous 1947 article in which he defined the basic principles of an American strategy for containment of Communism) and ignored many other worthwhile diagnoses and suggestions relating to the construction of world order.

2. The well-known financier Jacques Attali (1988) predicts the emergence in the world of a super-class of nomads numbering some tens of millions, equipped with the means of communication and production, including symbols, and a billion-strong underclass of nomads

searching for chances of survival. The rest will be an increasingly depressed middle class, the mass culture audience and cannon fodder of pop culture: entertainment will ease the pains of coming to terms with instability and upheaval, and games, vacations, holidays, sport, group religions, travel, and drugs will maintain some kind of order-but will this be effective insurance against anomie? Attali is undoubtedly close to the truth when he argues that the entertainment industry is not only a source of profit but also a form of symbolic control and role initiation designed to be a shield against revolution.

References

- Bernardi U., *Globalizacja kultury: przeciw nowym i starym przesądom*, "Społeczeństwo", "Civitas Christiana", nr 2/1998
- Bourdieu J., *The Market of Symbolic Goods*, "Poetics", 14, 1985,
- Canclini N.G., *Culturas hybridas*, Mexico City 1989,
- Firat F.A., *Consumer Culture or Culture Consumed?* (in:) Costa J.A., Bamossy G.J., *Marketing in Multicultural World*, London-New Dehli 1993;
- Fukuyama F., *The End of History and the Last Man*, New York 1992 (tłum. polskie, *Koniec historii*, Muza, Warszawa 1997),
- Hoffman D.L., P. Novak Th. P, *A New Marketing Paradigm for Electronic Commerce*, 19.2.96 <http://www2000.ogsm.vandrbilt.edu/novak/new.marketing.paradigm>
- Huntington S., *The Clash of Civilization and the Remaking of of the World Order*, New York 1966,
- Jameson F., *Notes on Globalization as a Philosophical Issue*, (in:) F.Jameson, Masao Mishimoto, *Globalization*, Duke University Press, Durham and London 1998,
- Kellner D., *Globalization and the Postmodern Turn*, <http://www.gseis.ucla.edu/courses/ed253a/dk/globpm.htm>, 1998
- Krzysztofek K., *Quadruple Network of Interests: the Cultural Correlate*; Paper presented on the ISA Annual Convention, Washington D.C. Feb. 16-20, 1999,
- Puchala D., *Regimes of the Global Governance*, Lecture presented on The Central European University Summer School, Budapest 1999,
- Ritzer G., *Mcdonaldyzacja świata*, Muza, Warszawa 1997
- Robertson R., *Globalization: Social Theory and Global Culture*, Sage, London 1992,
- Rosenau J, *Non-linear Thinking of a Global World*, Paper presented on the Central European University Seminar, Budapest, 21.07.1999,
- Simai M., *The Future of Global Governance. Managing Risk and Change in in the International System*, US Institute of Peace Press, Washington D.C. 1994,
- Sklair Leslie, *Sociology of the Global System*, Prentice Hall and John Hopkins Univ. Press, 2nd edition 1995:
- Szacki J., "Tozsamosc narodowa w obliczu otwartej przestrzeni europejskiej", in: A. Kociszewski et al. (eds.) *Tozsamosc narodowa a ruch regionalny w Polsce.*, Ciechanów, 1998,
- Szpociński A. [1999]: *Inni wśród swoich. Kultura artystyczna innych narodów w kulturze*
- Polaków, ISP-PAN Warszawa,

- Tehranian M., *Globalism and its Discontents: the Role of NGOs in the Emerging Global Civil Society*, "Gandhi Marg" (New Dehli), January-March 1997,
- Tomlinson, J. (1991) *Cultural Imperialism: a Critical Introduction*. London: Pinter.

Regionalization: Experiences of the Russian Federation

Sergei Zuev

Dean, the Moscow Social and Economic Sciences Faculty of Cultural Management

I am very grateful to the Ministry of Culture for inviting me to this Conference, and I will try to restrict myself to 25 minutes. As some of my colleagues, I am going to formulate in more exact terms what am I going to speak about.

I would say that regionalization is an instrument of the strategic reason. Why strategic? For two reasons: because the term of cultural development is much more longer than the terms of political and economic steps, and you have to see much further if you have to deal with culture in its configuration with policy and economy. And second reason is that, from the Ministerial point of view, I am quiet innocent as I administrate because I never work with the administrative bodies. On the other hand, it has a lot of restrictions, of course, in vision, but on the other hand, it gives the possibility to escape the rigid link between the decision-making and the phases of election. Because this four year period for taking steps is a very rigid framework for decision making for those people who are linked to elective strategy.

I would like to speak about three main points, that is about the idea of regions and the process of regionalization and what it consists of, at least in Russia. The second point is about strategy, and how it is linked with regionalization, and the third point, the project type point is the institutional reform from this point of view.

I would say that these at least three basic points or the three features of a modern process of regionalization, which we feel at least in Russia: the first is very well known and connected with the idea of cultural regions, the European idea of cultural regions that consists of the idea that cultural regions do not concede with administrative or political borders. The idea of cultural regions is somehow an instrument of transnational managerial bodies, instrument of restriction of separate states, because the original configuration of Europe does not coincide with the formal borders and it is another map, another logic which gives another type of strategy and another type of vision.

So, one has to have the European space to have the regions inside it, and when we speak about the regionalization in Russia or in other spaces, we have to ask ourselves, it seems to me, in what space this regionalization will take place, and are we to form our regions within the European space or in some other space.

The second point and the second feature of the modern region is connected with the question "*who is the subject?*", who is the agent of regionalization. The point is that the centers of influence are mostly outside the territories or countries, and there are particular tendencies which are not controlled by territories which are the elements of the particular region. What to do with that and how to become partners with those subjects which control the tendencies, which control, for example, financial flows, or which control the main cultural or educational tendencies? It is

the problem, and one has to deal with this problem. So, for example, as far as Russia is concerned, there are three basic frameworks there:

- Barance region which includes two of the Russian territories inside it, the main role belongs to Scandinavian subjects there;
- there is the Baltic region or the so called the Baltic circle;
- and there is surely the Carrelia, because there is a link between the Russian Carrelia and the province in Finland, which is the traditional Carrelia.

So, in all these cases the partnership is constructed in different models, and it is always the problem of the decision-making model how to deal with all the questions that arise there. The consequences of these questions are quite evident. For example, some of the territories of the country which are included in a particular region have, say, higher standards of life sometimes, and the consequence is that in one country we have different standards of life, different qualities of life. So, the process of regionalization is closely connected with this factor.

The third feature of the process of regionalization is the attempt to separate the country in more managerial systems. We have 89 subjects of the Russian Federation. It is almost an unmanageable situation. So, the decision was made two years ago to split country into seven big territories, I would not say regions yet, but these are: far East, far West, Volga region, Central Russia, South Russia, Central European Russia, Siberia, and so on. So, the attempt was made by the Federal Government which, of course, has nothing to do with the regionalization, to organize a type of a common space, common educational space, common information space, common space for human resources mobility. And now, the state becomes an agent of regionalization. How to do it, and what to do about it, I do not know, but I am only to tell you what is the result.

The second point of the report is about strategy. Just to explain what I am going to say on this point: I would like to remember one of my colleagues, he is a brilliant expert in restoring the icons, and he tells me he knows what cultural policy is, and what is strategy. He says: *"When I get an icon, there are three layers on the board: the layer of the 14th century, the layer of the 16th century, and the layer of the 18th century. I do not know which layer I should restore, understanding that restoring of particular layer will destroy all the others. Now, what is the decision? Every decision is a bad one."* He said to me: *"Cultural policy begins at this point, not because I know which layer to restore, but because now we have to start the communication, we have to start organizing the lobby groups who would defend their point of view, and so on and so forth."*

So, the cultural policy, he says to me, is communication, and it is a public phenomenon. And, I do believe him, because he is a brilliant specialist and he knows how to restore art.

So, the attempt was made after splitting the country into seven districts to organize the so called strategy research centers, which unite specialists and experts from different fields, not only from culture but also from policy-making, from economy, and from cultural policies as well. Centers for strategic research are public, but in each case they are told now, they are based on different principles as far as the cultural strategy and policy are concerned, because what is made in the Volga region center for strategic research exists under the umbrella the representative of the

President of this district, Sergej Kyrlienko, the former President of Russia, and he (gives) administrative support to functioning of this center.

The other center for strategic research is based in St.Petersburg, in the North-West district, and not under the umbrella of the presidential administration, but with the support of big corporations, which work in this district. Seven big corporations like "Metal&Steel", beer corporation, oil corporations, formed this center for strategic research just to understand what is the strategy of this district in principle.

So, the first case tries to realize the administrative and political support; the second model of research centers tries to realize the so called business support, and the main thing there is, of course, social responsibility of business. There is a third model which does not exist now, but probably will be created in the Southern Russia, in the Caucasus. The situation there is, as you know, very delicate, very painful, but this center for strategic research would be realized, we would manage it on the public resources and public involvement of the different communities living on this territory. But in each case, whatever the model, the main task of the center is to moderate the communication between three big players - administration or just political government, business (big and middle corporations), and local communities which live on that territory.

We believe that these three players, of course, have different interests, have their egoistic interests, but in communication in one space their configuration is possible. What is very important: this communication and this decision-making should be very public. The main slogan here is *"Strategy is a form of publicity, and publicity is channel for strategy"*, because it is impossible to make any strategic steps, from our point of view, if there is not public. So, the first principle of the strategy which we are trying to realize is to start this public communication, publicly oriented discussions of different agents of a territory in elaboration of particular decisions. As in the example with the icon, we do not know what the decision should be. Nobody knows the right way, but we believe that the communication in this sphere could somehow produce more or less adequate steps for the future.

The second principle which we are trying to realize, and which we understand from the point of view of the particularities of regionalization in the contemporary world, is the following: we think that the main task of the state, now, are infrastructures. The infrastructure is the main target of the modern state: educational infrastructure, information infrastructure, media, legal framework, and so on and so forth. That is the main task and the specific configuration in all these different infrastructures form the particularity of a region.

This is the main issue from the point of view of the strategy of decentralization, which was also discussed in the morning, because the real decentralization, as we believe, does not include the same competencies. Decentralization is possible if different territories or regions have their different stocks of infrastructures, and a different role in the functioning of the state or a bigger territory.

So, what is the type of infrastructure, where we can function, for example, as in the North - West, where can we be the leaders, where we can be partners with somebody else, and where we

will not take part at all because we do not have the resources for that. What are the priorities from the point of view of infrastructure? Thus, for example, we believe that the North-West of Russia with St. Petersburg as a center could be the leader in the region from the point of view of educational technologies, having in mind highly educated human capital, human resources in that region, on the one hand, and very low prices for education, on the other. So, there we could be the leaders.

On the other hand, we understand that, for example, the information network is very strong in Finland, almost 80% of Finland population have access to Internet, they are very competent users, and information centers and information strategy could be built there. So, could we combine our attempts? Yes, of course. From this point of view the idea of the stock of infrastructures comes into being. The second point of the strategy as the conclusion: the type of the region is closely connected with infrastructure, and the infrastructure is the main task of the state, and of all governmental bodies. The third point about the strategy is approximately the following: we believe that culture is a system element of original development and modernization.

Thus, for example, I was invited to join the team which discussed the reform of community services in Carrelia. Community services, that is what are the taxes, how they are engineering the information, communications, and so on. And I was invited by them because they thought that Northern design of life which is very typical for Carrelian population could be their background for the reform of community services, and therefore the community services could not be the same as, for example, in Siberia, or in the Southern Russia, because there is a cultural background which dictates a particular type of political and economic life.

So, three points about the strategy - publicity, infrastructures, and cultural background of political and economic life.

And, the last point I would like to speak about is the institutional reform or institutes of development, just as examples how the cultural policy results in particular institutes targeted at development of given territories.

The first model is a cultural institution as the main enterprise of the territory. Thus, for example, there is a museum in Jasna Polyana, a real estate of Lav Tolstoy. The director of the Museum is now the grand-grand son of Lav Tolstoy, Vladimir Tolstoy, and it is a very energetic and very powerful enterprise now. The only place where people from the Tula city region could find additional jobs is Jasna Polyana as they have their agricultural industry, they have food and wood industry, and so on and so forth. But if we think of cultural institution as a nucleus of economic and social development, we should shift the legal framework, we should somehow change the economic framework. So, it is the task of the state how to support this movement.

The second example is in the North-West, where they are trying to make the territorial caucus of cultural and economic development somehow to balance the influence of St. Petersburg, which is their center but they are trying to make this caucus on three islands Kysyi, Solovki and the island of Vola, the most traditional places of the North-West where the best known monasteries are situated, just to make these caucus the tourist route with particular support of the capital, from

the investment policy, and somehow to start the community development on the lines of this caucus by making more powerful these three main points.

The next model is just organization of purely communication horizon which is used in the Volga region, where they have three main programs: the forum of economic development, supported by representative of the President; the fair of social projects for the whole of this big district, which takes place every year where the most innovative forms of acting in social and cultural policy are demonstrated and granted by state and other sponsors - it is a very big event which takes place every year; and the program of cultural capital of the Volga region which allows us somehow to shift the cultural infrastructure to another city every year, just to make its infrastructure more respondeful and somehow to identify cultural resources of each new city.

So, all three programs, all three directions are two years old, this will be the third year that we organize this type of strategy. It seems that it will allow us somehow to make, firstly, cultural policy very public; secondly, to find the additional resources not only from the budget but also from corporations and the corporate business; and thirdly, it will allows us in a way to link with different international programs because, originally, there are particular agreements and particular conversations about partnership with the European program "Cultural Capital".

These are the examples of the model and this is the end of my report. Thank you very much.

Privatization: Global Experiences

Lidia Varbanova

DEFINITIONS OF PRIVATIZATION

IN A BROADER SENSE:

Increasing of effectiveness of the national economy through eliminating the bureaucratic control over the state companies

IN A NARROW SENSE:

Transfer of property from the state to the private sector through selling of fixed capital

All kinds of increasing autonomy and placing the organization at a greater distance from the government (decentralization)

MEANINGS OF PRIVATIZATION OF CULTURE (Results of the survey)

- Selling of firms, which produce and transmit cultural goods and services.
 - Introducing user fees on previous "Free" cultural services.
 - Finding new financial and organizational methods in the field of culture
 - Cultural actions for profit
 - Development of new private entrepreneurship in the cultural sector
 - Competition in the cultural markets
 - Better financial management
 - Increasing cultural consumption
 - Establishment of new private bodies and therefore changing the ownership structure
 - Giving the responsibilities for some arts sectors and cultural activities to others "players" than state organizations
 - Deideologization of culture
-

- "To get rich as faster as possible"
 - " To make the rich richer"
 - "To steal something in a legal form"
-

PRIVATIZATION = CHANGES:

- IN THE PROPERTY

- IN THE LEGAL STATUS
 - IN THE SOURCES OF FUNDING
 - IN THE MAIN "PLAYERS"
 - IN THE INPUTS>
 - IN THE PROCESS
 - IN THE OUTPUTS
-

MODELS OF PRIVATIZATION

1. SALE OF PUBLIC ORGANIZATIONS OR ASSETS TO THE PRIVATE SECTOR
 2. CREATION OF NEW INDEPENDENT ORGANIZATIONS -"HIVING-OFF"
(SEPARATION FROM A LARGER GROUP)
 3. CONTRACTING OUT - PUBLIC ORGANIZATION HIRES A PRIVATE FIRM TO PERFORM CERTAIN ACTIVITIES
-

ARGUMENTS BEHIND THE PRIVATIZATION OF CULTURE

On macroeconomic level

- STIMULATING THE ECONOMIC GROWTH
- INCREASING AND DEVELOPMENT OF THE MIDDLE CLASS
- BREAKING UP THE STATE MONOPOLY
- DECREASING THE NATIONAL BUDGETS FOR CULTURE
- DEMOCRATIZATION OF CULTURAL SECTOR
- STIMULATING CULTURAL TOURISM

On microeconomic (organizational) level

- EARNING MORE PROFIT
 - TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT AND INNOVATIVE THINKING
 - INCREASING OF THE EFFICIENCY OF CULTURAL ORGANIZATIONS
 - STIMULATING ENTREPRENEURSHIP AND PRIVATE BUSINESS
 - FLEXIBLE ORGANIZATIONAL STRUCTURES AND BETTER MANAGEMENT METHODS
 - HELPING ARTS ORGANIZATIONS TO BECOME FLEXIBLE AND MOBILE
-

POSITIVE CONSEQUENCES OF PRIVATIZATION OF CULTURE

1. *In general*
 - *Increasing the percentage of sponsorship in the cultural sector*
 - *Bigger third sector cultural organizations*

- *Less state control on culture*
- *Abolishing of censorship*
- 2. *Organizational level*
 - *Diversification of cultural activities and organizations*
 - *Existence of various organizational forms of arts and increasing the mobility of arts companies*
 - *Project management together with organizational management*
 - *Better management practice*
 - *Wider scope of cultural activities and organizations*
- 3. *Economic/Financial*
 - *More alternative sources of funding, increasing the organizational budgets*
 - *Introduction and use of market mechanisms in the cultural field*
 - *Better pricing policies in the arts*
 - *Healthy competition between cultural institutions and artists*
 - *Initiating new business activities in culture>*
- 4. *Marketing*
 - *Closer to the customers and users of the arts products*
 - *Better respond to society's needs and expectations*
 - *Increasing the number and variety of cultural goods and services provided*

NEGATIVE CONSEQUENCES

1. *Decreasing of the social and state control over the arts products and services*
2. *Closing of cultural organizations which are well known and exist for many years*
3. *Danger for disappearing of those cultural activities which are not profitable*
4. *Danger of creation of purely commercial cultural products*
5. *Increasing of the segment "mass" culture in the overall cultural field*
6. *"Profanization" of culture and cultural "kitch"*
7. *Increasing of unemployment in the arts*
8. *Increasing of costs for participation in cultural events*
9. *Limitation of access to certain cultural products with higher prices*

Може ли законодавство решити проблеме културне политике?

Ина Марчулионте, заменик министра културе, Литванија

По поново успостављеној независности, Литванија је започела реформу правног система, једног од основних темеља сваке државе. Тако је и основни циљ националне културне политике постао однос културе и законодавства, односно њен утицај на законодавство.

Још 1990. године литвански културни конгрес је, у атмосфери одушевљења око покрета Сајудис, предвидео потребу закона о култури у Литванији. Тада се чврсто веровало да би закон који регулише све културне процесе и односе помогао решавању националних културних проблема, указујући на правац који би следили извршни и локални органи власти. Ипак су парламент, усвајајући први програм владе, а касније и влада, усвајајући план мера за примену владиног програма, прихватили један другачији систем. Правни оквир културе створен је на претпоставци да би било пожељно сачинити законодавство и друге врсте прописа и регулативе за сваку поједину област културе и уметности. У Литванији је од 1990. до 2001. донето више од 80 разних законских и других аката који се односе на област културе. Ново законодавство обухвата заштиту културне баштине, развој различитих уметности, делатност културних институција, управљање инфраструктуром, ауторска и сродна права.

Данас је најпотпуније регулисана област заштите културне баштине. Имамо законе о државном језику, библиотекама, музејима, заштити покретних културних добара, заштити непокретних културних добара, архивама, начелима државне заштите етничке културе, итд. Ови закони који, суштински, дефинишу основне принципе делатности, управљања, инфраструктуре, дистрибуције функција и слично у наведеним областима, ипак, из више разлога захтевају додатну пажњу. Због непостојања документа који би дефинисао опште одредбе културне политике, закони су коришћени као средство за формулисање основних праваца културне политике.

Друштвени односи се стално и на разне начине мењају. Стога се, након извесног времена и промене средине, политичке власти и одлука, и приступ законима може променити. У фази припреме и усвајања закона мора се имати у виду да до промена може доћи и у примени услова предвиђених конкретним законом.

Један од најилустративнијих примера за то јесте Закон о библиотекама. Уочивши општу тенденцију затварања библиотека, законодавци су се потрудили да обезбеде минималну библиотечку мрежу у надлежности општина. По овом закону, број библиотечких огранака на регионалном и градском нивоу па и њихова дислокација, одређују се на основу броја и густине становништва у одређеној општини а у сарадњи с Министарством културе. Овај принцип пружио је јасан критеријум за даљу оптимализацију библиотечке мреже и одлучивање о будућности библиотека.

Међутим, све има своје две стране. Закон је одредио густину библиотека која је била приближна тада постојећој мрежи. Но, имајући у виду смањивање буџета за културу,

систем постављен Законом не оставља могућности за унапређење ефикасности рада библиотека. Главнина буџета троши се на одржавање зграда и плате, док се, због хроничног недостатка средстава, квалитет информацијских услуга у библиотекама не поправља.

И поред тога што законодавство предвиђа перспективе будућег развоја понекад се, намерно или случајно, тежило очувању постојећег стања. Данас су потребне нове одлуке. Јасно је да закон мора да регулише само најопштија начела у домену културе. Једино се таквим приступом може избећи пречесто допунавање закона. И законодавцима и извршиоцима је потребан јединствен законски акт који дефинише опште одредбе културне политике и тако обезбеђује усмерено и доследно одлучивање у будућности. Нећу претерати ако кажем да је заштита културних добара била и остала најакутнија област литванске културе која, упркос бројним напорима, постојећем законодавству и другим актима, те мноштву институција које управљају баштином, није успела да избегне тешкоће. Чини се да смо успоставили један прилично јасан систем заштите културне баштине и одговарајућих институција, па ипак се показало да су бројне препреке, разлике у мишљењима разних установа, фрагментација делатности, сложеност програма финансирања и слично много утицајнији чиниоци. Недавно је усвојен концепт реформе система заштите културне баштине и управо се припрема предлог новог закона.

Баштина је заиста у интересу једне велике друштвено-економске групације, па самим тим и законски прописи у тој области треба не само да буду међусобно усаглашени већ и у сагласности с другим прописима у надлежности државе, као што су закони о грађевинарству, заштићеним областима, итд. Кад смо говорили о библиотекама поменути је још једна законодавна област, а то је организација делатности културних институција као таквих. Пошто су раздобље о коме је реч карактерисале драстичне промене власничких односа, почетак приватизације и повраћај имовине, природно је што је културни систем, као своју прву реакцију, усвојио дефанзиван приступ.

До 1993. године драматично се мењала мрежа културних установа. Те промене нису увек биле утемељене и добро промишљене. Тако су, рецимо, општине у том раздобљу затвориле 194 библиотеке и њихове огранке, а слично је било и са културним центрима. Да би се то спречило, 1993. је донет Закон о реорганизацији културних институција и поступку њиховог укидања, којим је предвиђено да се установе културе које су у надлежности општинских савета могу реорганизовати или затворити само уз писмену сагласност Министарства културе Републике Литваније. Закон је зауставио затварање установа културе посебно у сеоским областима, и приморао општине да прихвате много опрезнији приступ у испитивању могућности оптимизације мреже културних институција.

Ситуација се променила 2001. године усвајањем Закона о локалној управи. Поменути Закон из 1993. престао је да важи.

Пишући законе, понекад постављамо циљеве који су још увек неостварљиви. Анализирајмо неколико одредби Закона о уметничким ствараоцима и њиховим удружењима, према коме “садашњи закон предвиђа социјална права професионалних

уметника, одређује основе активности уметничких организација, дефинише њихова власничка права и државну потпору”.

Закон одређује и да ће се поступак за добијање државних пензија, социјалног осигурања и стицања других социјалних права за уметничке ствараоце дефинисати законима, док ће држава додељивати стипендије као начин за унапређивање њихове делатности. Поступак доделе стипендија утврдиће Влада Републике Литваније.

Као што видимо, Закон не спецификује посебне услове које уметници треба да испуњавају да би стекли пензије, социјално осигурање и друга социјална права. По садашњој законској пракси у Литванији, ту материју требало би да дефинишу други закони. А, прописи који регулишу социјална права такође не спецификују ништа што би се могло применити и на уметнике.

Изгледа да законодавци нису били сигурни како би требало одредити статус уметника и одлучили су да то одложе за будућност. У овом тренутку основане су посебне радне групе које расправљају питања статуса уметника, али још нису дошле до дефинитивног закључка.

Што се тиче помоћи државе уметницима и њиховим организацијама, речено је само да се приход уметничких организација може формирати од наменског финансирања државе или општина, те да државни буџетски приход уметничке организације могу трошити искључиво за финансирање програма за које су поднеле захтев и које је одобрило Министарство културе Републике Литваније.

Формулације законских чланова који дефинишу својину уметничких организација врло су прецизне, ваљано промишљене и пружају тим организацијама могућност да остваре своје циљеве. Данас су све уметничке организације укњижиле своје власништво и оно је кључна економска основа њихове делатности. У ствари је основни циљ овог закона и био да обезбеди легалну основу за управљање власнишвом које је до 11. марта 1990, припадало синдикатима у култури. Тај циљ је остварен - закон је помогао решавању једног од питања културне политике.

Чињеницу да сам закон не јемчи да ће сви проблеми културне политике бити решени показује још један пример. Због смањеног буџетског финансирања тражени су алтернативни извори. Усвојен је Закон о помоћи и спонзорству (1993, с амандманима 2000.), који је требало да створи услове за привлачење додатних средстава из приватног сектора. Спонзорство се у Литванији, нажалост, споро развија и то, по мом мишљењу, не толико због недостатака у законодавству, колико због непостојања традиције спонзорства. Данашњи спонзори помажу догађаје који привлаче бројне гледаоце и слушаоце и могу послужити самопромоцији компанија-спонзора.

Закон о фондацијама за помоћ и спонзорство, усвојен 1996, требало је да помогне оснивање специјализованих фондација. Оне се јесу појавиле, али већином делују као пуки механизми прерасподеле буџетских средстава, а много мање као проналазачи додатних средстава.

У том смислу очит пример представља Фондација за подршку култури и спорту. Закон о подршци култури и спорту предвидја да средства фондација могу потицати из неколико извора: из дела акциза на алкохолна пића и дуван, наменских средстава из државних и општинских буџета, средстава од донација (датих као помоћ) правних и физичких лица, камата од средстава уложених у банке, и других прибављених законским путем.

У стварности, извори Фондације потичу једино из дела прихода од акциза на алкохолна пића и дуванске производе. Фондација нема других извора прихода. С друге стране, када је формиран буџет Министарства културе, умањен је готово за цели износ који ће се пребацити Фондацији.

Према одлукама Савета, средствима Фондације депонованим на посебном рачуну располаже Одсек за физичку културу Владе Републике Литваније (надаље: Одсек). Чиме би се то могло објаснити ако не тиме да су интереси лобиста навели законодавце да овласте Одсек за спорт а не Министарство културе да управља средствима. Прво, Министарство има више финансијера него Одсек. Друго, било је очигледно да ће Фондација примити више захтева за финансирање у области културе него спорта (нпр. 2001. однос захтева из области културе и спорта био је 703 према 66).

Сама Фондација није у положају да располаже својим средствима и поседује свој банковни рачун пошто нема статус правног лица. Иако је у фази координације током припреме предлога закона Министарство правде било за то да Фондација има статус правног лица и против тога да средствима располаже Одсек за спорт, Министарство финансија се категорично успротивило тим аргументима. Њихов економски аргумент штедње одлучио је исход тог спора. Да је Фондација правно лице имала би право да потроши до 20% годишњег прихода на административне и операционе трошкове по Закону о помоћи и спонзорству, док по садашњем систему тог ограничења нема.

Сходно томе, Фондација није основана као правно лице, него као буџетски програм. Она нема права да се бави било којом врстом независне активности, да закључује трансакције, има власништво, итд. Другим речима, она је формално тело, нека врста домерка Министарства културе, његов танки новчаник у који се уливају ограничена средства.

Фондација би могла добити додатна средства уколико буде било могућности да јој се додели део пореских прихода од коцкања. Али, коцкање је озакоњено тек 2002.

У широј јавности још је дубоко укорењено веровање да се све може решити усвајањем различитих закона. На то постоји само један директан одговор – то уверење не одговара истини. Закони и други прописи јесу важна основа примене механизма културне политике, али тај механизам није једини. Ни цак пара неће решити проблеме културне политике. Нужна је координација различитих инструмената као што су законодавство, организација, финансирање и информисање. Када и који тип инструмената треба да се користи у сваком појединачном случају, и како их треба координирати – питања су која треба да решава тактика примене културне политике. Нови документ о културној политици усвојен је 2001. године – Одредбе културне политике – сада се формулише програм реализације до 2009.

Сасвим је јасно да би прописи могли бити краћи, а да многа питања уопште не би требало да регулишу. Законе предлаже група људи с различитим схватањем прописа, њихових правних последица, степена њихове експлицитности, и слично. Поред тога, нови закон често је резултат бројних компромиса и споразума. Основни проблеми правне регулативе односе се на квалитет закона, њихову ефикасност па отуд и стабилност.

Култура регулисана законима се, као део општег правног оквира, неминовно суочава са изазовима читавог система. Проблем квантитета који је био важан на почетку функционисања државе није увек допуштао да се очекује и најбољи квалитет. Треба да имамо на уму да се данас – иако вековима нема ефикасних закона – морамо суочити с новим изазовима: придруживањем процесима Европске заједнице и усклађивањем националног законодавства с њеним законима, што ће неминовно утицати на културну политику.

Александра Јоксимовић

помоћник министра иностраних послова Савезне Републике Југославије

Велико ми је задовољство што сам данас међу вама. Нажалост, нисам била у могућности да присуствујем јучерашњој сесији и да чујем неке дискусије, али се надам да ћу на адекватан начин наставити онако како сте ви почели и да ћу дати неки ситан допринос.

Колико је мени познато, генерална тема ове конференције је транзиција и култура. Тема која је веома често на маргинама некаквих општих великих тема везаних за економију, за правосуђе, за организовани криминал и све оно за шта људи сматрају кључним темама. Нажалост, култура је и даље сегмент који не добија адекватан и заслужен простор. Наравно, не вреди говорити нити упирати прстом зашто је то тако, али напосто не можемо а да то не констатујемо. Сасвим сам сигурна да ће министар Лечић донекле да се сложи са мном. Изузетно ми је драго да имамо могућности да у оваквим оквирима разговарамо о нечему што људе спаја на најбољи могући начин.

Ако говоримо о транзицији у култури, тешко да не можемо да кренемо од чињенице шта су та друштва у транзицији наследила. Пре свега, морамо имати у виду да су комунистичка друштва имала вандалски однос према културној баштини. Значи, према свему ономе што је чинило историју и традицију постојао је покушај апсолутне негације. С друге стране, култура је била диригована и идеологизована. Значи, све оно што се дешавало у пољу културе било је на одређени начин каналисано и усмерено искључиво идеолошким темама, а да не причам о замени вредности, односно некаквим изобличеним системима вредности који су се углавном базирали на кичу и шунду. Наравно, веома је тешко овакве квалификације уопштити, али говоримо о једном високом проценту свега онога што се дешавало на културном пољу у друштвима пре уласка у транзицију. Тако је, заправо, почетак транзиције подразумевао повратак, пре свега, старим културним вредностима. То је, чини ми се, био први тренутак суочавања с демократизацијом и отварањем друштва. Значи, повратак и покушај да пронађемо сами себе, да вратимо старим вредностима њихов сјај, а наравно, с друге стране, да отворимо културу, да јој отворимо видике и да јој пружимо могућност да се изрази на најбољи могући начин, на онај начин како то уметник жели и може.

Оно што је такође карактерисало некаква претходна друштва било је свако одсуство комуникације култура. Чини ми се да друштва у транзицији још увек нису ову болест прележала до краја и да још увек постоје, у одређеним тренуцима, предрасуде да комуникација може значити и негирање националне културе. Мислим да управо на овом пољу треба највише треба да радимо да се културе друштава у транзицији отварају у сваком смислу те речи. Наравно, ако говоримо о комуникацији, поставља се питање којим путем и на који начин то треба радити. Тиме долазимо до данашње теме о међународним контактима и комуникацијама у области културе.

Оно што могу да кажем јесте да у региону имамо изузетно велики број иницијатива које се заснивају на сарадњи по важним темама: економији, организованом криминалу и свему ономе што је, реално, друштвени проблем земаља у транзицији. Нажалост, морам да кажем да је култура и овога пута само у траговима дотакнута и то у оквиру централноевропске иницијативе као једне међународне групе за културу, нешто стидљиво и у оквиру јадранско-јонске иницијативе. Морам да признам да је то област која и даље функционише с изузетно малим средствима, у изузетно уским финансијским оквирима који, нажалост, не могу пружити адекватан резултат. Треба да комуницирамо, а морамо да признамо да се у овом региону још увек осећа опори укус недавних сукоба, тешког наслеђа из протекле деценије за које сматрам да се најбоље може превазићи управо путем културе, путем заједничког упознавања, заједничког рада и заједничког конзумирања оног што свака од тих култура може да покаже. Морамо се и међусобно боље упознати. То је, чини ми се најбољи начин да са оних насловних страна на којима смо били читаву деценију у негативном контексту, уђемо у ширу јавност једном позитивном причом, једним представљањем које ће значити ново поглавље у нашим међусобним односима. Бојим се да ће, уколико не будемо на адекватан начин радили на пољу културе, процес помирења и заједничке сарадње и у свим другим областима веома тешко ићи. Наравно, ако говоримо о комуникацији, не можемо се задржати само на региону. Значи, циљ земаља транзиције и њени приоритети су европске интеграције.

Европска унија је остварила значајан напредак када је у питању културна политика и сарадња у овој области, али мислим да је сада прави, последњи, тренутак да се Европска унија осврне на своје најближе суседство за које се надамо да ће у скорој будућности постати и део ње саме. Значи, да се отвори према свим земљама у транзицији, да та комуникација буде вишеслојна и двосмерна у сваком смислу те речи, јер уколико једног дана желимо да се integriшемо неопходно је, пре свега, да се добро познајемо. И коначно, свака култура у демократским друштвима подразумева и скуп одређених правила понашања, па и закона. Наиме, сматрам да је од непроцењиве користи могућност размене искустава, како са Европском унијом тако и са земљама у региону. Мислим да је то поље на којем морамо бити заједно, јер земље кандидати и оне које имају претензију да то постану морају да се уклопе и у такву врсту законске регулативе када је култура у питању. Мислим да би ово могла да буде тема неке следеће конференције, некаквог следећег окупљања. Значи, који су то законски оквири у које се све земље у транзицији морају да уклопе? Који је најбољи и најбржи начин да то тога дође и како да на тај циљ заједно најбрже стигнемо?

И, на крају, све што бих још желела да кажем јесте питање културне политике. Да ли културна политика у овом региону постоји или не? Мислим да још немамо јасне правце, јасне оријентације и чини ми се да на регионалном нивоу треба заједнички да се договоримо о могућностима да то не остану дезоријентисане и појединачно усмерене културне политике свих земаља појединачно, већ да то буде заједничка иницијатива.

Повезивање Истока и Запада – аустријско искуство

Франз Морак, државни секретар за уметност и медије, Бец

Драга госпођо заменице министра спољних послова, драги министре, драге даме и господо, Прво бих желео да се захвалим на позиву да учествујем на овом скупу, и што сам у могућности да кажем неколико речи у вези са семинаром "Кључна питања транзиције у култури".

Сматрам овај семинар као веома важну иницијативу српског Министарства за културу, која у свом значају превазилази унутрашњу државну културну политику.

Без сумње, ваша земља је на путу историјске нормализације у односима са Европом којој је културно и историјски увек припадала. Желео бих да подсетим на то да је бивша Југославија прва источноевропска земља која је постала чланица Европске културне конвенције Европског савета. Свима нам је њено активно учешће у гремијима те организације у веома позитивном сећању.

У међувремену су се многе земље, које се налазе у процесу реформи, одлучиле за тај демократски пут. Реорганизацију њихових политичких система прати исто толико тежак процес реформи: садржајних, административних, законодавних, културно-политичких структура. Због тога ми радо, на партнерски начин нудимо како билатералну тако и европску помоћ и искуство.

Данас сам разговарао са заменицом министра спољних послова Александром Јоксимовић, која се управо вратила из Беча. Та спремност обе државе на сарадњу испуњава ме надом за будућност. Поред тога разговарао сам и са госпођом која управо учествује у постављању нових стандарда у оквиру управе. Мислим да су то најважније вредности у планирању будућности ове земље. И Аустрија у томе учествује и учествоваће и у будуће. Већ од 1989. године наша земља потпомаже уметност и уметничке организације уз помоћ удружења "Културни контакт Аустрија" које је формирала аустријска влада. "Културни контакт Аустрија" потпомаже, по налогу Савезне канцеларске службе и Савезног министарства за образовање, наставу и културу у земљама централноисточне и југоисточне Европе. Можемо да укажемо на веома високу заступљеност Југославије у програму гостујућих атељеа од 1993. године: Дарија Качић, уметничка група "Апсолутно", Тања Ристовски, Бранка КузмановићТомић, Лана Васиљевић и уметничка група "Уртика" из Новог Сада. Осим тога, 2001. одржан је симпозијум о теми: "Досије Србија, процена стварности деведесетих година" у Музеју за примењену уметност у Бечу, на коме су, између осталих, учествовале Ана Миљанић из "Центра за културну деконтаминацију" и Мирјана Миочиновић са Академије примењених уметности у Београду, као и уметници и новинари из Србије. Поводом осамдесетогодишњице "Бечког архитектонског центра", биће представљена књига Богдана Богдановића. Ми, као Европљани, осећамо обавезу да, моралним и финансијским средствима, подстичемо демократске снаге и њихове уметничке експоненте у изградњи цивилног друштва.

Дозволите ми стога да представим још нека размисљања о будућности културног рада у Европи и ставим их у средиште мог излагања. Глобализација је довела до интензивног међународног такмичења. Уколико је реч само о питању - ко је у стању да произведе квалитативно најбољи производ по најнизој цени - онда је стартна позиција развијених индустријских земаља лоса. Али сензибилитет онога што желим да назовем креативни вишак вредности једног производа, који га чини посебним и привлачним, све је уочљивији код потрошача. Не само дизајн, односно креативни учинак производу даје његов незамењив идентитет, већ се око индустријских производа изграђују читави системи прича који купцу дају посебан животни осећај и везују га за производ. У Великој Британији се са тим у вези појавио израз 'creative industries' који је допринео стварању савеза између привреде и креативаца, тако што је држава преузела улогу модератора који ће подстицати њихову сарадњу. Тај тренд је, за тему 'креативна Европа' од посебне важности. Мислим да и у уједињеној Европи морамо да се трудимо да придобијемо партнере из других политичких области. Култура и креативност су због своје разноврсности уједно и привредни фактор, и требало би да представљају тему могуће сарадње. Нови квалитет је, такође, постигнут и на другом пољу између културе и привреде: у финансирању уметности и културе. У средњој и југоисточној Европи деценијама је доминирао у различитим облицима концепт 'култура за све', под условом да се ради о државном финансирању. То из више разлога није могло да функционише. Држава је, у њеној делимично из феудализма наслеђеној улози уметничког судије - проблематична. Подстицање културе и претече културног спонзорства имају у већини европских земаља дугогодишњу традицију. Од деветнаестог века су земље европског континента тежиле да потстицање културе и уметности у мањој или већој мери преузме држава. Међутим, посебно у последњих неколико година постало је јасно да је у једном цивилном друштву неопходно да се на грађане, као и на привреду пренесе одговорност за њихову уметност. Како ме не бисте погрешно схватили, то не значи да држава треба да престане са потстицањем. Више је реч о томе да се обезбеде додатне могућности финансирања и да се створе неопходни оквирни услови за приватан ангажман у уметности и култури. То глобализујуће такмичење у међународном уметничком и културном животу изгледа као двоструки феномен. Он с једне стране, нуди креативцима - пре свега у вези с новим електронским медијима, невероватне могућности да себе учине видљивим, а с друге скрива у себи опасност да финансијски јаки 'глобалплејери' дођу до монопола и преузму регионалне културе, искористе и потроше њихову супстанцу, смање културну разноврсност која Европу чини тако јединственом и незамењивом.

Како би се то забранило, држава и региони, као заступници интереса грађана, треба да преузму функцију организатора. Они могу да осигурају и усмере замисао и представу о развоју домовине и региона. Тај задатак не би требало да обављају на шовинистички начин. Ако политички одговорну културу схватимо као језик народа а не као пропагандно оружје моћи ћемо да прионемо на испуњење тог задатка. Ти параметри би могли да служе као показивач правца у нашој практичној сарадњи наредних година.

Дозволите ми дакле, да закључно изложим јос неколико конкретних напомена о могућностима и полазним тачкама наше узајамне сарадње.

И у будућности нећу презати од сарадње са Србијом зато што се Аустрији због њеног геополитичког положаја приписује улога културног састајалишта у срцу Европе. Саставни део нашег културног идентитета је да делујемо као мост између истока и запада. Значај уметности и културе био нам је увек посебно важан. У прилог томе говори и наша заједничка историја али и делатност многобројних појединаца који су још у време хладног рата неговали неформалне, културне контакте између истока и запада. За огроман број културних стваралаца из придружених земаља, пут ка светском признању водио је преко Аустрије. Реално, пошто су код нас краћи период живели, или виртуелно, пошто су аустријске културне институције присвојиле њихова дела. То је традиција на коју треба да се надовежемо.

Тим поводом нерадо говорим о обавези Аустрије (пошто то звучи као терет) која је повезана са културним проширењем Европске уније. Реч је пре свега, о шанси где сви учесници уз помоћ кооперације и сарадње могу да профитирају. У мултилатералним оквирима, Европски савет у оквиру програма "Мозаик" подстиче земље у процесу транзиције. Аустрија је за продужење тог програма ставила средства на располагање. Колико сам информисан, одржаће се следећих недеља разговор између Министарства за културу и Европског савета који ће се односити на области у којима активности "Мозаика" треба да се одрже. Интеграцији читаве Европе у области културе придајем посебан значај. Кратко после мог приступања служби у децембру 2000. позван сам да учествујем на семинару за министре културе са темом: "Међурегионална, културна сарадња у југоисточној Европи и Средоземљу". Полазна тачка била је чињеница да сарадња у области културе између земаља источне Европе не функционише баш у складу са улогом коју култура има. Сарадњу коче административне, политичке, материјалне, комуникацијско - техничке препреке. Улога конференције била је да се то разјасни и да се постигне побољшање ситуације. На инсистирање држава-чланица, тај дијалог је настављен прошле године у Инсбруку.

Конференција "Креативна Европа, уметност и привреда у 21. веку" расветлила је сарадњу културног сектора са приватном привредом. Сада планирамо наставак тих разговора и ја бих желео, поштовани господине министре Лечићу да вас позовем у Грац, да од 4. до 6. октобра размотримо тему: "Уметност као катализатор баласта јавних буџета", односно, да ли култура може да се посматра као фактор привредне и друштвене стабилизације или мора да јој претходи структурална консолидација земље. Мислим да ће различите иницијативе бити обухваћене једним свеобухватним дијалогом и желим још једном да се захвалим на позиву и радујем се што ћу моћи са вама да сарађујем на заједничком пројекту "Европа у областима уметности и културе".

Дозволите ми да изложим још једну личну напомену о значају културе и о њеној вазности. Док говоримо, веома често користимо изразе као сто су култура једења, винска култура, култура у опходјењу према странцима, комуникацијска култура, цубер култура, политичка култура, култура дискусије, култура берзе, култура финансија, култура управе. Ми као политичари културе управљамо највећим ресурсима једне земље. Нама је потребан новац. Нама је потребно много новца. И тако, господине министре, ја вам честитам: ви имате најтежи посао у овој Републици. Честитам вам.

Хервиг Кемпф

директор Гете института у Београду и представник Пакта за стабилност у Југославији

Хвала што сте ми пружили прилику да говорим пред овим скупом. Извињавам се што јуче нисам присуствовао, али морао сам да учествујем у једном семинару у коме је био ангажован Гете институт. Говорићу сасвим кратко о четири теме. Прва ће бити нека размишљања о самом називу ове конференције, затим понешто о немачкој ситуацији, а онда о оном што је већ овде помињано а то је Пакт стабилности и тим завршити оно о чему бих говорио.

Наслов конференције је "Кључна питања културне политике у транзицији". Кључна питања односе се овде на најважније тачке и мислим да смо с овим насловом управо на једној веома важној тачки културе. Јасно је речено да морамо одредити приоритете, да немамо довољно новца, да нећемо добити више, па зато сматрам да је питање приоритета изузетно важно питање. Касније ћу се вратити поново на то.

А сада, транзиција. Разуме се налазимо у земљи у транзицији, али мислим да је свака или скоро свака земља у транзицији. Мислим и да су све такозване демократске земље у сталној транзицији, бар сваке четврте године, после избора. Наводим пример Немачке, где је дошло до велике промене после последњих избора. Транзиција је, узгред буди речено, нормално стање за земље као и за појединце. Култура у транзицији је још нормалније стање, јер ако се култура не мења, она стагнира и нестаје. Дакле, мислим да је култура увек у транзицији и треба да имамо на уму то да се култура мора мењати да би остала култура. А сада реч "политика", "културна политика у транзицији". Наравно, политика је увек минско поље, не знам мислим да би културна политика требало да да неки оквир, само оквир онога што ће се потом збивати у култури. Сматра да правила културне политике не би смела да буду тако строга да сужавају културне могућности. Ово кажем јер сам пре него што ћу доћи овде живео у земљи у којој су култура и културна политика биле тако стриктне да није било готово никакве могућности рада у слободној култури, чак је то било веома тешко и у ономе што зовем подкултура, за разлику од Југославије. И у претходном режиму овде је постојао врло снажан подкултурни покрет, али још увек има земаља на свету у којим се чак и подкултура изузетно снажно гуши. Ту бих стао што се тиче наслова ове конференције.

Сада бих нешто казао о немачком примеру. Познато вам је да је немачки културни модел веома децентрализован: заамислите, имамо 16 министара културе и тек од недавно и савезног министра културе. Он је наишао на много отпора: многи државни министри културе на воле савезног министра, али мислим да је он некако, на фин и пријатан начин, успео да стекне неку позицију. Културни живот у Немачкој одвија се претежно на нивоу ових 16 савезних држава, делимично на нивоу савезне државе и на нивоу онога што зовемо градске општине, мање локалне владе.

Дакле, постоје три нивоа културе или три модела ако хоћете, који имају своје предности и своје недостатке. Недостатак је то што им често недостаје нека врста сарадње, заједничког

сагледавања ствари. Предност је врло богат културни живот у мањим заједницама. Познато вам је да је то делом ствар немачке историје, јер је пре 130-140 година у Немачкој било скоро 300 малих политичких јединица, које су се потом ујединиле у Немачку, која је поново подељена средином прошлог века и уједињена тек 1990. Сада бих рекао нешто о том уједињењу. Оно је, наравно, имало врло занимљив културни утицај на Немачку. Многе културне установе су нестале јер тад било јасно да уједињена Немачка не може да има толико културних институција. Тако су неки оркестри спајани, неки нестали, позоришта су нестала или су спајана или приморана на сарадњу каква раније није постојала. Тада је било јасно да Немачка не може очувати постојећи број културних установа и да се њихов број мора у извесној мери ограничити. Мислим да их је сада довољно, да је област културних установа још увек врло богата, но свеједно и то је била нека врста транзиције, то смањење броја културних установа. На то ћемо се касније вратити. Можда ће то морати на неки начин да се деси и овде.

И о финансирању ћемо поново говорити. Оно се одвија на три нивоа: административном, савезном, на нивоу мањих држава и градских општина. Како је већ врло добро објашњено извор финансирања су спонзори (и на тај проблем ћемо се обавезно поново вратити). Неко ко годинама живи у иностранству и после десет-дванаест година врати се у Немачку, као ја, може након две-три године боравка у Минхену рећи да је шокиран - цене карата, цене културе постале су врло, врло високе. Тако знатан део прихода културе потиче од улазница, дакле доприноса потрошача културе. Казао бих, дакле, да постоје три начина, три нивоа финансирања културе.

Сада бих говорио о Пакту стабилности. Он није у некој вези с оним што сам рекао, што сам објаснио, али желео бих да вам дам неколико назнака о неким темама. Пакт стабилности за југоисточну Европу настао је 10. јуна 1999. Било је то, мислим, још док је трајало НАТО бомбардовање Југославије, или пред његов завршетак. Постоје, како их зову, три 'стола': "Јачање мира и демократије и људских права", "Економски развој" и "Одржива стабилизација региона". Дакле, постоје три регионална стола, од којих је један и даље стабилност.

Југославија је постала чланица Пакта стабилности 25. октобра 2000, дакле врло брзо после револуције у Србији. Ипак, се све до јуче после подне, кад сам последњи пут ушао на веб страну Пакта стабилности, нисам знао да се у Пакту стабилности не јавља реч 'култура'. То је врло интересантно, мада не мислим да је сама реч неопходна, јер од тога често имамо користи. На пример, у оквиру првог стола у који је стављена култура, постоје следеће теме: људска права и националне мањине, добра управа (не знам баш сасвим шта то значи), медија таск форце, образовање и млади, парламентарна сарадња, проблеми избеглица и, најзад, сегедски процес који је, као што знате, почео фебруара 2000. године. Добро, није ми баш јасно где је ту култура, али мислим да је пре свега у људским правима, па су и многи пројекти које радимо и које смо радили сврстани под 'људска права'.

Друга област је media task force. Као што знате, много, много пројеката одвија се у области медија, која је најважније после образовања и младих. Дакле, ако погледамо из Немачке, 80% онога што се сада ради у областима културе, образовања и медија финансира се кроз Пакт стабилности. Мислим да се то може рећи. Могао бих вам показати много новина у

којима се оглашава немачка академска размена: Хумболт фондација, бројне медијске институције (севернонемачке, западнонемачки електронски медији, итд.) сви они финансирају своје пројекте из пакта стабилности. Тако, наравно, овај уски сегмент културе добија велике - не велике јер никад није довољно - значајне суме од Пакта стабилности. Сада ћу навести неке пројекте који су поднети немачком министарству иностраних послова до јуна 2000. Срећан сам што могу да кажем, а и вама је то већ добро познато, да је културна активност била предвиђена и пре промена у Србији. Жао ми је, али морам да поновим да министри иностраних послова увек најбоље знају када ће доћи до револуције, али у јуну 2000. још увек није било толико јасно да ће у Србији бити револуције, али ми смо, Гете институт и немачка служба за размену, добили од Пакта стабилности прва средства за културу већ у јуну-јулу 2000.

Сада бих поменуо неке теме на којима радимо. Теме у области науке, књижевности и савремене уметности, затим регионалне конференције о демократији, цивилном друштву у транзицији, врло су широке. У њих се може сместити много тога. Рецимо, теме као што су улога и одговорност медија у конфликтним ситуацијама, затим право, правна традиција, законске гаранције, културни менаџмент, умрежавање у култури, потом политички и културни идентитет у отвореном друштву, образовни системи у демократији, култура сећања, а са свим тим повезано је и помирење. Тренутно се не ради много у области позоришта и плеса. Па, какве везе има Пакт стабилности са позориштем и плесом? Можете направити позоришну радионицу под насловом 'толеранција' као могућност умрежавања, или јачати и помагати фестивале у региону. Тако Пакт стабилности помаже фестивале у југоисточној Европи у различитим областима, не само позоришне него и плесне. Помаган је и филм, рецимо Балкански филмски фестивал у Софији, и сличне ствари. Дакле, мислим да је ово довољно.

Не бих да помињем много ствари, али видите да су могућности Пакта стабилности врло велике, мада не садржи реч 'култура', много је могућности да се култура помогне. Мислим да сада пакт стабилности настоји да: прво, ојача локалну инфраструктуру у култури; друго, умрежавање у региону, културну сарадњу у региону; и треће, у ономе што радимо заиста покушавамо да отворимо и утврдимо пут ка западној Европи. И, као што сте и сами врло јасно рекли, мислим да је веома важно да свака земља за себе али и цео регион убрзају свој пут ка западној Европи. Дакле, сматрам да је то смисао и основ Пакта стабилности.

Не бих сада говорио о конкретном пројекту који Гете институт реализује заједно с многим партнерима, пошто их је много овде присутно па добро знате шта се сада ради. Хтео бих да наведем и неке проблеме у свим овим активностима и, нарочито, то да морамо да размишљамо о 'времену после'. Моје колеге из централе пишу ми у скоро сваком трећем и-мејлу "али не заборавите шта ће се бити после Пакта стабилности". Можда би требало да вам кажем, нећу наводити цифре, да Пакт стабилности пружа Гете институту у Београду могућност да ради десет пута више пројеката него обично. То значи, дозволите да кажем, да ако сте имали 1.000 марака за неки пројект, сада имате 10.000. Дакле, можете замислити да ће, кад се угаси Пакт стабилности, бити веома тешко. Морамо мислити о томе шта после. Сматрам да сте нам дали добре идеје о томе о чему да размишљамо унапред.

И, још једном о неким проблемима: један од њих је мањак координације, преклапање многих пројеката, паралелне структуре, и рекао бих, никаква прегледна координација. Тако чак и у нашем Министарству спољних послова у Немачкој не можете добити преглед онога што се у оквирима Пакта стабилности дешава у култури. Врло је тешко: ви донесете пројекте, они кажу у реду, тај пројект могао би бити занимљив, дају за њега неки новац, али нико вам не може рећи - рецимо, тражио сам за област медија, шта се дешава с новцем Пакта стабилности у области медија. То вам нико не може рећи.

Друго је што је, мислим, индивидуализам у овом региону врло, врло јак. Многе институције међусобно се не договарају, раде у истој области, а не говоре међусобно. Један такав пример који бих могао да поменем десио се јуче. Следећи проблем је одрживост. Уверен сам да морамо много, много мислити о томе. Нема смисла одрадити један пројект годишње и онда нестати, казати "било је дивно, лепо смо се провели, много сам лично научио, али како ће се то наставити?". Мислим да би требало да радимо на пројектима који заиста граде структуре, јачају их, иначе су ти пројекти изгубљени. Трећи проблем је питање циљних група.

Прошле недеље био сам у једној малој суседној земљи и морам вам рећи да је ту била циљна група од двадесет партнера, способних људи, који су разговарали са Гете институтом, британским саветом, Француским културним институтом, Италијанским културним институтом, итд., итд., са свим институцијама увек истих двадесет људи. У многим областима циљна група је изузетно мала и скоро је немогуће да ти људи у читаву земљу унесу културне идеје. Ту је још један проблем, жао ми је што сам мало критичан али то носим с претходног посла: довели смо стручњака из Немачке, рекао бих врло занимљиву особу, имао је своје мапе и држао је предавања. Пола године касније, друга организација позвала је исту особу. Одржао је дивно предавање и то се тако наставило; био је стручњак за источну Азију, и после трећег пута неко је дошао и рекао "увек говори исто". И то је било тачно, говорио је исто: имао је лепу колекцију карата које је мешао и увек је изгледало да је то ново предавање, али садржај тих предавања био је увек исти.

Зато мислим да је проблем у томе што из наших ладица много пута извлачимо исте предаваче, нудимо увек исте теме и мањка нам креативност. Сматрам да морамо пронаћи нове циљне групе у области културе, а једна од најважнијих циљних група су млади. Морамо кренути ка младима, морамо настојати да млади постану циљна група у области културе. С тим у вези, а ово о чему сада говорим у међусобним је везама, допустите једну благу критику: многи моји вршњаци знају дивну француску песму "Речи, речи, речи". Сматрам да је та песма веома важна за нас јер показује да много онога што радимо јесу само речи и да не долазимо до дела. Знате да се Фауст мучи како да преведе реч 'логос' па каже да се 'логос' преводи као "реч", да би после још размишљања казао "не, преведимо је као 'дело'". Мислим да стигнемо од речи до дела. Дакле, у многим програмима које радимо или покушавамо да радимо, желим решење, да имамо домаће задатке на којима морамо да радимо, а после неколико месеци морају се показати дела, а не речи.

Скоро сам на крају и желео бих да завршим с нечим позитивним. Када сам почео да радим нарочито за пакт стабилности, мислио сам да постоји неко као бог, ко има дивну слику Микеландјелову, Рафаелову или чију год, али сам с временом схватио да нема бога ни

сlike и да свако од нас додаје по једну коцкицу, једну нијансу, можда и овде за овим столом, једној веома, веома апстрактној модерној слици. Дакле, мислим да све што радимо помаже на неки начин да се слика направи. То можда и није слика какву смо замишљали, или оно што и ви из Министарства за културу замишљате, али јесте слика у једном широком пољу културе. Наравно, морамо се побринути да не изгубимо изворе.

Вратио бих се на време после Пакта стабилности. Мислим да је потребна концентрација у многим областима. Већ сам помињао пример Немачке после уједињења када је дошло до знатног кресања у култури, а то значи да морамо имати врло јасне приоритете. Најзад, ту је још једно питање - питање квалитета. Не помаже ако се у култури ради било шта што није изузетно квалитетно и зато морамо увек имати на уму квалитет. Мој захтев, моја жеља упућена Министарству културе била би да нам да једну листу приоритета онога што сматра да је сада најважније урадити у култури да би се, рецимо, и стране институције могле ослањати на ту листу и радити у складу с њом.

То је прва ствар, друга је следеће: пре две-три недеље имали смо у нашем институту састанак музичких менаџера из балканског региона и том приликом смо казали да нам треба листа најквалитетнијих културних феномена у Југославији, које би, на пример, требало послати у иностранство да представљају југословенску, српску културу. Мислим да снага региона у овом тренутку није економија, ни било шта друго осим културе. Културна динамика и културна креативност тако су богате - жао ми је, али мислим да ви то чак и не знате, то вам могу рећи пошто сам радио у четири-пет различитих земаља, и нигде нисам видео такву културну динамику и креативност као у овом региону. То је заиста велико задовољство.

Мислим да је спонзорисање веома важно и кључно за непосредну будућност, али је засад веома тешко. Због чега? Економија не постоји, нема никога ко би спонзорисао, и изговорићу то, осим оних који су се обогатили у последњих десет година и који спонзоришу врсту културе коју ми нужно не сматрамо културом. Знате на шта мислим, и то је сигурно опасност. Како избећи ту опасност, не знам. Јуче се говорило о законодавству. Оно на неки начин може помоћи спонзорисање: ако имате добре законе који омогућавају да компаније и привреда добијају пореске олакшице у случају спонзорства, итд., то је једна од могућности. Али и даље остаје врло озбиљан проблем, наиме како спонзор утиче на културу и како то избећи. Не знам, али имам неке моделе и опет ћу поменути Гете институт. У Мексику и Шпанији имали смо врло добра искуства с немачком привредом. Тамо смо основали неку врсту фондације и новац за спонзорисање сливао се у једну касу, постојао је саветодавни одбор који је одлучивао који пројекти ће добити средства, итд. Дакле, на тај начин може се бар избећи директан утицај спонзора на одредјену културну замисао. Толико о спонзорству.

Најзад, мислим да пораст животног стандарда аутоматски повећава допринос потрошача култури. Нисам поменуо оно што ви јесте а то је да је култура веома важан економски фактор. Познато вам је да у нормалним државним буџетима на културу иде 2-3 процента националног бруто производа, а статистика каже да 15-18 посто укупне радне снаге ради у култури. Видљив је јаз између онога што држава даје култури и онога што култура у

крајњем доноси као економски фактор. И на крају: уверен сам да ће ваша креативност у овој земљи, у овом региону пронаћи прави пут. Хвала.

ЗАВРШНА РЕЧ

Милена Драгићевић-Шешић, ректор Универзитета уметности

Свима вам захваљујем што сте и ово суботње пре подне поклонили расправи која, очито, није завршена. Покушаћу да разговор који смо водили сведем на оно што је неопходно да се уради у наредном периоду:

- доношење концепта и стратегије културног развоја (дугорочна визија и стратегија културног развоја с веома прецизним приоритетима)
- успостављање процедура у процесима одлучивања
- успостављање транспарентних механизма културне политике (да не може министар или било који службеник у Министарству бити тај који ће одлучити о томе који ће нас уметник представљати у Венецији или негде другде. итд.)
- акциони план...

У свему томе свако од посленика у култури требало би да надје своје место, да пред собом има нешто што може да му представља ослонац у његовим тежњама, у његовом сопственом раду, реформисању институција и програма.

Дакле, кључно је да се данас договоримо не само о приоритетима већ да дођемо до конкретизације у облику акционог плана, онога што је могуће урадити у ове три године.

Приоритета има веома много. Наша богата инфраструктура, која је овде помињана, нажалост, није наша предност. То је тренутно, велико оптерећење. Чињеница да Кинотека располаже огромним филмским фондом није само богатство ове земље, то је велика обавеза коју ова власт не може да поднесе, просто, нема буџет за то. Чињеница да имамо толико музеја, да имамо Виминацијум, рецимо, чак само то археолошко налазиште, представља превелику обавезу за ову власт, коју она самостално, изван комплексних регионалних развојних пројеката, сигурно не може да поднесе из буџета Министарства културе. Нема институције која не захтева огромне инвестиције у обнову самог објекта, зграде, техничке опреме. Највећи број музеја, на пример, налази се у зградама које нису обнављане од када су саграђене, неке су саграђене почетком века, неке средином, али то ништа битно не мења. Дакле, наша огромна инфраструктурна мрежа представља страховиту омчу око врата за даљи развој културе, културне продукције и програма, и стога је најважније да се одреди паметан след приоритета, да се очува оно што имамо, да не доведемо у питање, рецимо, пренос баштине коју смо до сада сачували у наредна покољења, а да ипак стимулација културне продукције не остане само на иницијативи уметника. Наравно да културе неће нестати ако нестане Министарства за културу. Увек ће бити људи који ће се уметношћу бавити и стварати је, али неких домена стваралаштва неће бити. Рецимо, неће бити квалитетног филма ако не буде квалитетне подршке. Можда ћемо ми довољно интелигентно наћи подшку у иностранству па нам онда, у том смислу, буџет нашег националног Министарства културе неће ни бити потребан за развој кинематографије. Али то је мало вероватно да би се у потпуности решио проблем и

најбољим фондраисингом, и великим тренутним светским интересовањем за Југославију и Србију.

Подстакнута оним што је господин Хервиг Кемпф рекао о том интересовању за нас и нашу уметност, мислим да нисмо довољно искористили светске ресурсе и светска интересовања у претходној години. А у наредним, то интересовање и спремност на донације, биће неупоредиво мањи.

Недавно је објављен списак и распоред донација по секторима – за цивилно друштво четрдесет пет милиона или милијарди неке валуте, више не могу да се сетим, само сам запамтила те бројеве, а за културу 0,2, да не говоримо да је за енергетику, рецимо (300), тако да је оно што је дато за културу, статистички занемарљива сума новца који је ушао у ову земљу после промена. То је такође важан податак над којим треба да се замислимо; да ли смо се окренули самима себи у спасавању онога чиме се бавимо, или је требало да развијемо много значајнију стратегију односа с потенцијалним донаторима од којих би, с веома атрактивним пројектима, привукли део новца и за културу. Захваљујем се на учешћу свим нашим гостима који су дошли из транзиционих земаља да с нама поделе своја искуства: из Литваније, Пољске, Русије, као и из суседних земаља – Румуније, Бугарске, Мађарске, али и свима вама који сте дошли из многих градова Србије.

За припрему нове, веома велике конференције коју је најавио министар у свом уводном саопштењу, заинтересовани су Фонд, Центар за демократију, Завод за проучавање културног развитка и многи други. Претпостављамо да ће се она одржати у мају, али ми се чини да неће имати смисла ако се до тада не донесе макар концепт културног развоја и Министарство не представи нове механизме и нове процедуре. Само ако бисмо могли да чујемо нешто конкретно и нешто ново, имало би смисла да се окупимо јер, морам рећи, упркос чињеници да прихватам и признајем да је Министарство културе имало годину дана изузетно тешког посла, нисмо даље одмакли од нашег саветовања које је било пре годину и по о КУЛТУРНОЈ ПОЛИТИЦИ И КУЛТУРНОЈ ПРОДУКЦИЈИ на овом истом месту у организацији Центра за савремену уметност. Једино смо мало кренули да расправљамо о децентрализацији културе доношењем ОМНИБУС ЗАКОНА али је чињеница да сви други региони Србије немају своје административно признање. Наравно, то не спречава неколико општина Рашке области, или Шумадије, или источне Србије, да направе програм културног развоја, да у синергији својих снага учине нешто за себе не чекајући центар. Или да рударски басен Мајданпек – Бор, чији су представници на овој конференцији, направи потез који би био контрапункталан у односу на “survivial” политику која се тиче економије тих региона, да да један иновациони културни пројекат, какав су Французи направили у свом рударском региону, у којем су рудници и железаре затворени, а култура постала основни носилац развојних пројеката.

Дакле, завршила бих ово излагање с неколико кључних речи о томе шта нам предстоји: **ОДГОВОРНОСТ, САМОИНИЦИЈАТИВА и ЈАВНИ ДИЈАЛОГ – ПАРТНЕРСТВО.**

Тек када сви будемо преузели одговорност за културни развој и успостављање смислене културне политике, моћи ћемо да направимо одговарајући амбијент у коме ни Министарство неће моћи да избегне своју одговорност у давању оквира за пројектовање

културне политике. Није на Министарству да напише и диктира културну политику, већ да успостави процедуру дискусије, писања и коначног прихватања темеља културне политике и развојног плана. Тек тако успостављен јавни дијалог – партнерство свих сектора, уз знатну самоиницијативу свих установа, уметника, невладиних организација, моћи ће да допринесе жељеном циљу – успостављању предуслова за културни развој који ће бити део интегралног друштвеног развоја, и који ће подједнак акценат стављати и на заштиту културног наслеђа, развој уметничке продукције, али и развој и отварање наше културе према свету.